

پایه
حہیا و شہرم
لہ ژیانی مسولماندا

نامادہ کردنی
یاسین احمد زہنگہنہ

۱۴۳۰ک-۲۰۰۹ز

به‌ناوی خوای به‌خشنده‌ی میهره‌بان

پیشه‌کی :

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله الأمين وعلى آله
وأصحابه أجمعين.

- مه‌به‌ست له دروست بون و هیئانه‌دی مروّقه‌ی په‌رستنی خوای
گه‌وره‌یه، به په‌رستنیکی ته‌واو هه‌روه‌ک چوّن له قورئان و فه‌رموده‌دا
هاتووه، په‌روه‌ردگاری کاربه‌جییش له‌م باره‌یه‌وه فه‌رمویه‌تی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ
الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ الذاریات: ۵۶.

- له‌په‌یام و شه‌ریعه‌تی خوادا په‌رستنه‌کان و ره‌وشته‌کان یه‌ک
رسته‌ن، ره‌وشته‌ی په‌یوه‌ندیه‌کی توند و به‌هیژی هه‌یه به‌ریبازو
بیروباوه‌ری ئیسلامه‌وه، ناویشانی پابه‌ندبونه به‌عه‌قیده‌وه به‌لگه‌ی
گه‌ردنگیرییه به‌ریباز و به‌هاکانه‌وه. به‌تیفکرین و وردبونه‌وه له‌قورئان
و فه‌رموده، ده‌بینین له‌سایه‌ی سیبهری ئیسلامدا هه‌موو حاله‌ت و
باریکی موسولمان ریخراوه، له‌نیویاندا ره‌وشته‌کان. له‌گه‌وره‌یی و
گشتگیری ئەم ئایینه‌ی پیروژه‌ی ئه‌وه‌یه که ئاینی ره‌وشته‌ی به‌رزه‌کان و
سروشته‌ی جوان و به‌سوده‌کانه. ره‌وشته‌ی لایه‌نیکی کرداری
خوایه‌رسته‌یه و ره‌نگدانه‌وه‌ی ئاین و بیروباوه‌ره له‌ره‌فتارو هه‌لسوکه‌وه‌تی
مروّقه‌دا. خه‌لکی به‌ته‌نھا نارواننه‌ی خوایه‌رسته‌ی و په‌یوه‌ندی نیوان مروّقه‌ی
و خوای گه‌وره، به‌لکو ئه‌وه‌ی به‌لای خه‌لکیه‌وه گرنگ و خوازراوه،
ئه‌وه‌یه ئه‌وه‌که‌سه‌ی پابه‌نده‌ی به‌خوایه‌رسته‌ی و عیباده‌ته‌وه چه‌نده
ره‌وشته‌ی و ئاکاری هاوسه‌نگه و له‌گه‌ل دینداریه‌که‌یدا یه‌کده‌گریته‌وه.

- خواجه‌پرستی زیاتر په یوه نډی نیوان بڼه‌یه به خوی گه‌وره،
ره‌وشتیش زیاتر په یوه نډیه له نیوان بڼه‌وه خه‌لکانی تردا.

- خواجه‌پرستی راسته‌قینه به‌به‌ستیکی قایمه به‌رام‌به‌ر به
داړوخانی ره‌وشت و به‌هاکان. چونکه ره‌وشت و به‌هاکان هرچه‌ند ره‌گ
و ریشه‌یان له نیوکومه‌لگادا قایم و توکمه بیټ، هر توشی ده‌سکاری و
گورپین و لادان ده‌بیټ، گهر وابه‌سته نه‌بیټ به‌عه‌قیده و ری‌بازو
بیروباوهرپکی خواپیه‌وه.

- نه‌وانه‌ی ده‌یان‌ه‌وی له دهره‌وه‌ی بازنه‌ی ناین ره‌وشت و
به‌هاکان بیارین، له خو فریودان و خه‌لک فریودان به‌ولاهه هیچی تر
نادورنه‌وه، میژووی کون و نوی گه‌واهی بو‌نهم راستیه‌ده‌دن.

- چاکبونی ژبانی تاک و دامه‌زراوی سیستمی کومه‌لگا
دانا‌مه‌زریټ، گهر له‌سه‌ر ری‌نماییه‌کانی شه‌ریعه‌تی خوا نه‌بیټ، له
نیویاندا مامه‌له کردن له‌گه‌ل خه‌لکیدا به‌ره‌وشتی جوان و به‌رزه‌وه له
هه‌موو بواره‌کاندا. هرکات تاکه‌کانی کومه‌ل هه‌ستیان به‌نهرکی
سه‌رشانیان کرد و به‌دلنیاپیه‌وه جیبه‌جیان کرد، نه‌وکات کاروباره‌کان
دومه‌زراو ده‌بن و به‌هاکان جیگیر ده‌بن و شارستانی بنیات ده‌نریټ.

له نیو ره‌وشت و به‌ها به‌رزه‌کاندا حیا و شهرم به‌پیوه‌ریکی به‌رزی
ره‌وشتی جوان داده‌نریټ. هه‌روه‌ک دایکی نیمانداران عایشه (خوی لی)
رازیبیټ (فهرموویه‌تی: (رأس مكارم الأخلاق الحياء) ^۱ پایه‌ندبوون
پیوه‌ی خزمه‌ت به‌مروقیه‌تی ده‌کات له‌سه‌ر ناستی تاک و کومه‌ل.

- گهر باسکردنی حیا و شهرم وه‌ک پایه‌یه‌کی به‌رزی ره‌وشت
جوانی پاساوی خوی هه‌بیټ، نه‌وا له‌م بارودوخ و سه‌رده‌مه‌دا که

^۱ بروانه الحياء في حياة المسلم لاپه‌ره ۲

رەوشت و بەها ئیسلامیەکان کالبونەو هەیکە زۆری پێوه دیارەو لە ژێرکاریگەری و فشاری جۆراوجۆردا. ئەوا ئەمڕۆ لە جاران زیاتر پێویستیمان بەم رەوشتە هەیه چونکە رەوشتێکە کاریگەرێتی هەیه لە سەرئاستی تاک و خێزان و کۆمەلگا و نەتەوه، رەوشتێکە لەم سەردەم و قوئاغەدا تا رادەیهک نامۆ بۆتەوه. کاتیکی ئەم رەوشتە لە نیۆماندا ونبوو ئەوا کۆمەلگا خراب دەبییت و شیرازە تێک دەچێت. شەم و حەیا رەوشتێکە هەرچەند پێوهی پابەند بین ئەوکات کۆمەلگا خاویڤ و پاک و بیگەردتر دەبییت، هەرچەند لێی دورکەوینەوه کیشەو گرفت لەکۆمەلگادا زیاد دەکات و بەرەو کەناری فەوتان و تیاچون دەپروات.

- لە میانەهێ ئەم باسە گەرنگ و هەستیارەدا بە پشٹیوانی خۆای گەرە لە روانگەهێ قورئان و فەرمودەو ژیاڤنامەهێ پیغەمبەر (ﷺ) و هاوئەلانی و زانایانی پێشین و واقعیی کۆمەلگا، بەکورتی لەم بابەتە دەدوین لە چەند بەشێکدا بەشیوهیهکی زانستیانه و بابەتیانه. مەبەستمان رەزامەندی پەرەردگارەو بەخۆداچونەوهو بەرچاوپروونی بەمەبەستی زیاتر پابەندبوونی گەلهکەمان بەخۆپەرەوشتی جوانی ئیسلامی بەگشتی و لە نیۆیاندا پابەندبوون بە حەیاو شەرمەوه.

سبحانک اللهم وبحمدک اشهد ان لا اله الا انت اسغفرک واتوب الیک.

یاسین احمد زەنگەنە

هەولێر

نیسانی ۲۰۰۹

به‌شی یه‌که‌م

پایه‌ی شهرم له شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا

شهرم ره‌وشتیکی گه‌وره و شکۆیه و پایه‌یه‌کی به‌رزی هه‌یه له شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا و ئیسلام فه‌رمانی پیکردوه و سه‌لماندویتی و هانی داوه.

پیغه‌مبه‌ری ئازیزیش (ﷺ) فه‌رمویه‌تی (ان لكل دین خلقا و خلق الاسلام الحیاء)^۱ به‌واتای هه‌موو ئاینیک ره‌وشتی خوی هه‌یه و ره‌وشتی ئیسلامیش شهرم و حه‌یایه. پیغه‌مبه‌ری ئازیزیش (ﷺ) به ره‌وشتی به‌رزی وه‌سف کراوه هه‌روه‌ک خوای گه‌وره فه‌رمویه‌تی ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ القلم: ۴.

پیغه‌مبه‌ری پیشه‌وامان (ﷺ) مامۆستا و رابه‌رمانه و فه‌رمانمان پیکراوه که شوین که‌وته‌ی ریبازو په‌یام و رپه‌رو و سپه‌تی بین، چونکه خاوه‌نی به‌رزترین ریبازی حه‌یاو شهرمه، ئه‌وه‌تا ابو سعید الخدری_ خوای لی‌ رازیبیت ده‌فه‌رمویت (کان النبی (ﷺ): اشد حیاء من العذراء فی خدرها، فاذا رای شیئا یکرهه عرفناه فی وجهه)^۲.

به‌واتای پیغه‌مبه‌ری ئازیز (ﷺ) زۆر به‌شهرم و حه‌یاتر بووه له کچه عازهبی ماله‌وه، گه‌ر شتیکی بدیبایه‌و هه‌زی پینه‌کردایه به‌ ده‌م و چاویه‌وه ده‌مانزانی و به‌ سیمایه‌وه دیاربوو.

^۱ رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب الحیاء برقم ۱۸۲ ص ۷۴۰.
^۲ متفق علیه رواه البخاری كتاب الادب باب الحیاء برقم ۶۱۱۹ / ۳ / مسلم برقم ۲۳۲۰ ص ۱۰۷۸ كتاب الفضائل باب كثرة حیائه صلى الله علیه وسلم

ئهمه‌و به هۆ‌ی پایه‌به‌رزی و شکۆ‌یی پی‌گه‌ی شهرم کردن له شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا بۆ‌ته هاتای ئیمان، هه‌روه‌ک پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی ((الحياء والايمان قرنا جميعا، فاذا رفع احدهما رفع الاخر))^١ به‌واتای شهرم و باوه‌ر هه‌ردوو وابه‌سته‌ن پی‌که‌وه، گه‌ر یه‌کیکیان هه‌لگیراوه‌ما ئه‌وی تریشیان نامینیت .

پی‌غه‌مبه‌ریش (ﷺ) حه‌یا و شه‌رمی به‌به‌شیک له ئیمان داناوه و به بی‌وی ئیمان کامل و ته‌واو نابییت، هه‌ربۆیه فه‌رمویه‌تی ((الحياء من الايمان، و الايمان في الجنة، و البذاء من الجفاء و الجفاء في النار)).^٢

به‌واتای شهرم له باوه‌ردایه، باوه‌ریش له به‌هه‌شتدایه، دهم درێژ‌ی و زمان پیسی له تو‌ره‌یی و دل ره‌قیدایه، دل ره‌قیش له دۆزه‌خدایه .

هه‌روه‌ها فه‌رمویه‌تی ((ماكان الفحش في شئى قط الا شانہ، وما كان الحياء في شئى قط إلا زانه))^٣.

به‌واتای کارو وته‌ی ناشیرین و نایه‌جی له‌هه‌ر شتی‌کدا بی‌ته‌ده‌بیته‌ مایه‌ی ناو‌زبان و سوک و رسوایی، شه‌رمیش له هه‌ر شتی‌کدا بی‌ته‌ جوانی ده‌کاوه‌دیرازینیتته‌وه .

شهرم هه‌رچه‌نده له غه‌ریزه‌و سروشت و ماکی مرۆ‌قدایه، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا له ره‌وشت و نه‌ریتی ئیماندایه. پی‌غه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) فه‌رمویه‌تی ((الإيمان بضع وسبعون شعبة والحياء شعبة من الايمان))^٤.

^١ رواه الحاكم ٢٢/١ نقلاً عن نضرة النعيم ص ١٨٠٦

^٢ رواه ابن ماجه برقم ٤١٨٤ ص ٧٤٠ كتاب الزهد باب الحياء

^٣ رواه الترمذي، ١٩٨١، ص ٥٨٣، كتاب البر والصلة، باب ما جاء في الفحش والتفحش. وابن ماجه، كتاب الزهد، باب الحياء، ٤١٨٥، ص ٧٤١

^٤ رواه مسلم كتاب الايمان باب عدد شعب الايمان وافضلها وادناها وفضيلة الحياء وكونه من الايمان ص ٧٨

بهواتای باوهر چهفتاو هه‌ندیک به‌شه، شهرمیش به‌شیکه له باوهر .

نهینی بونی حیا له ئیماندا به‌نده به‌وهی هه‌ردوکیان بانگه‌شهن بۆ خیروچاکه و، خۆپاریزی و دورکه‌وتنه‌وه له شه‌رو خراپه. ئیمان هانی برواداران ده‌دات بۆ کاری چاکه و دورکه‌وتنه‌وه له تاوان و گونا‌هو خراپه. شهرمیش خاوه‌نه‌که‌ی ده‌پاریزیت له به‌زایه‌دانی مافی خواو که‌مته‌رخه‌می له سوپاس گوزاری په‌روه‌ردگار، ده‌پاریزیت له‌کردارو گوفتاری خراپ، هه‌روه‌ها ده‌پاریزیت له سه‌رزه‌نشست و گله‌یی و گازنده‌ی خه‌لکی.

ابن عبدالبر له حه‌زهرتی سوله‌یمانه‌وه سلأوی خوا‌ی لیبی‌ت ده‌گی‌ریته‌وه ((الحياء نظام الايمان فاذا انحل النظام ذهب ما فيه))^١.

شهرم په‌یره‌وو سیسته‌می ئیمان‌ه گه‌ر سیسته‌مه‌که تر‌ازاو نه‌ما نه‌وه‌شی تی‌یدایه به‌زایه‌ده‌چیت و نامینی.

شهرم به‌به‌شیک له ئیمان دانراوه، له به‌ره‌وه‌ی ئیمان دابه‌ش ده‌بی‌ت بۆ به‌جیه‌ینانی فه‌رمانه‌کانی خودا و وازه‌ینان و دورکه‌وتنه‌وه له‌و شتانه‌ی خوا قه‌ده‌غه‌ی کردون، گه‌ر دورکه‌وتنه‌وه و وازه‌ینان له قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان هاته‌دی به‌هۆی شه‌رمه‌وه واته به‌شیک له ئیمان هاتۆته دی.

به واتایه‌کی تر شهرم خاوه‌نه‌که‌ی ده‌پاریزیت له نه‌نجامدانی حه‌رام و قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان کردار بن یان گوفتار، هه‌روه‌ها ئیمانیش هه‌مان رۆل ده‌بینیت و ته‌واو‌که‌ری یه‌کترن. هه‌ربۆیه شهرم کردن خیروچاکه‌یه و هه‌ره‌وه‌شی ئی فه‌راهه‌م دی‌ت و ماده‌و هه‌وینی خیره و به‌لکوه‌موو

^١ بروانه الحياء في حياة المسلم لاپه‌ره ١١

خیریکه. ئەوه‌تا پێغه‌مبهری ئیسلام (ﷺ) فه‌رمویه‌تی ((الحیاء لا یاتی
الا بخیر))^۱.

هه‌روه‌ها فه‌رمویه‌تی (الحیاء خیر کله) قال الراوی او قال (الحیاء کله
خیر)^۲.

ئیمامی نه‌وه‌وی (ره‌حمه‌تی خ‌وای لیبیت) له‌م باره‌وه‌ فه‌رمویه‌تی
شهرم هه‌مووی خیر‌ه‌و ته‌نها خیری لی‌دیته‌ دی، لای هه‌ندیك بو‌ته‌ مایه‌ی
ئالوزی، له‌ میان‌ه‌ی ئەوه‌ی كه‌سه‌كه‌ خاوه‌ن شه‌رمه‌و شه‌رم ده‌كات له‌
گه‌یان‌دی حه‌ق، ئەمه‌ش وا ده‌كات فه‌رمان به‌ چا‌كه‌و نه‌ه‌ی له‌ خراپه‌
نه‌كات، یان شه‌رم‌نیه‌كه‌ی ده‌بیته‌ مایه‌ی فه‌وتانی هه‌ندیك له‌ مافه‌کانی.
به‌لام زانایان له‌م باره‌یه‌وه‌ فه‌رمویانه‌ ئەمانه‌ شه‌رمی راسته‌قینه‌ نین
به‌لكو لاوازی و سستییه‌، به‌ پێی دابونه‌ریتی خه‌لك پێی ده‌وت‌ریت شه‌رم.
حه‌قیقه‌تی شه‌رم و حه‌یا ره‌وشته‌گه‌لیكه‌ هانی مرۆڤ ده‌دات بو‌ وازه‌ینان
له‌ شته‌ خراپ و ناشیرینه‌کان و ریگری ده‌كات له‌ كه‌مه‌ته‌رخه‌می له‌ مافی
خاوه‌ن مافه‌کان و... هتد.

شه‌رم ره‌وشته‌یک‌ی به‌رزه‌و مرۆڤ ده‌پاریزیت له‌ ره‌فتاری نه‌وی و
نه‌شیاو و ناوبانگی خراپ و وته‌ی ناشیرین و هه‌رشته‌یک‌ كه‌ نه‌شیت
له‌گه‌ل سیم‌او سه‌روشتی دروستدا، هه‌روه‌ها به‌رگری له‌به‌زایه‌ دانی مافی
خاوه‌ن ماف ده‌كات.

سه‌باره‌ت به‌وه‌ی شه‌رم و حه‌یا بنچینه‌و بنه‌مای هه‌موو خیر و
چا‌که‌یه‌که‌، ئیمامی ابن‌القیم (ره‌حمه‌تی خ‌وای لیبیت) له‌م باره‌یه‌وه‌
ده‌لیت: ره‌وشته‌ی شه‌رم و حه‌یا له‌ چا‌کت‌رین و مه‌زن‌ترین و شکۆترین

^۱ رواه البخاری ۶۱۱۷ ص ۱۵۱۹ کتاب الادب باب الحیاء و مسلم ۱۵۵/ ۶۰/۳۷ ص ۷۹ کتاب
الایمان باب بیان عدد شعب الایمان و افضلها و ادناها و فضیلة الحیاء و کونه من الایمان
^۲ رواه مسلم کتاب الایمان سه‌رچاوه‌ی پیشوو لاپه‌ره‌ ۷۹

وبه‌سودترینی ره‌وشته‌کانه، به‌لکو له تایبه‌تمه‌ندی‌تی مرۆقه‌کانه‌و پیتی ده‌ناسریتته‌وه، هه‌رکەس شهرم و حه‌یای تیدا نه‌بوو ئە‌وا له مرۆقاییه‌تی دا جگه له گوشت و خوین و روکەشی دەر‌وه‌ی، هه‌چی تری تیدا نییه، هه‌روه‌ها هه‌یج جوړه خه‌یرو چاکه‌یه‌کیشی له‌باردا نیه، وه‌ئ‌گه‌ر ئە‌م ره‌وشته‌نه‌بوایه ئە‌وا ریژی میوان نه‌ده‌گیراو، په‌یمان و به‌لینه‌کان جیبه‌جی نه‌ده‌کران و، ئە‌مانه‌ته‌کان نه‌ده‌گه‌رانه‌وه بو‌خواه‌نه‌کانیان، پید‌اویستی که‌س جیبه‌جی نه‌ده‌کرا . پیاو نه‌ده‌گه‌را بو‌شتی جوان تا شوین که‌وته‌ی بی‌ت وه‌شتی خراب تا لی‌ی دورکه‌ویتته‌وه، داوینی دان‌ده‌پوشتی، دوور نه‌ده‌که‌وته‌وه له‌کاری خراب و ناب‌جی . زۆریک له خه‌لکی گه‌ر ئە‌و شهرم و حه‌یایه‌ی تیا‌یاندایه نه‌بوایه، ئە‌وا ئە‌و شتانه‌ی که‌ فەرز کرابوو له سه‌ریان جیبه‌جیان نه‌ده‌کرد، ره‌چاوی مافی خه‌لکیان نه‌ده‌کرد، سیله‌ی ره‌حمیان به‌جی نه‌ده‌هینا، له‌گه‌ل باوکیاندا چاک نه‌ده‌بوون . هاند‌ه‌رو پالنه‌ری ئە‌م جوړه کاروکرده‌وانه، یان هاند‌ه‌ریکی ئاینین که بریتیه له هیوا‌ی به‌ده‌ست هینانی ناینده‌یه‌کی باش و ستایش کراو، وه‌یان هاند‌ه‌ریکی دنیا‌ی گه‌وره‌و بال‌ایه، که‌بریتی یه له‌شهرم و حه‌یای خواه‌نه‌که‌ی له خه‌لکی . بیگومان رون بو‌ته‌وه گه‌ر شهرم و حه‌یا نه‌بی‌ت له خوا یان له‌خه‌لکی ئە‌وا که‌س ئە‌و کاره چاکانه‌یان جیبه‌جی نه‌ده‌کرد.^۱

شهرم ده‌شی‌ت له نیوان به‌نده‌و خوا‌ی گه‌وره‌دا بی‌ت، به‌نده‌ شهرم بکات خوا‌ی گه‌وره بی‌بینی‌ت له کاریکدا که نه‌هی لی‌کردوو، ئە‌م جوړه حه‌یایه له‌م فەرموده‌یه‌دا به جوانی رون ده‌بی‌ته‌وه ((استحيوا من الله حق الحياء. قال: قلنا: انا يانبي الله لنستحيي و الحمد لله، قال: ليس ذاك ولكن الاستحياء من الله حق الحياء ان تحفظ الراس، وما وعى، وتحفظ

^۱ بروانه نضرة النعيم لاپه‌ره ۱۸۰۲

البطن وما حوى، وتتذكر الموت والبلى، ومن أراد الآخرة ترك زينة الدنيا، فمن فعل ذلك فقد استحيا من الله حق الحياء^۱.

ئهم فەرمودەییە نیشانەکانی شەرم کردن له خوای گەورەى رون کردۆتەوه، که بریتى یه له پاراستنى ئەندامەکانی لاشه له گوناھو تاوان، بیرکردنەوه له مردن و وابەستە نەبوون بە دنیاوه، بە شیۆهییەك حەزو ئارەزووی دونیا سەرقات ئەکات و دورت نەخاتەوه له ژیانى دوارۆژ، له لاپەرەکانى تردا زیاتر لەسەرئەم فەرمودەییە دەدوین.

پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمویەتى (اللهم لا یدرکنى زمان، ولا تدركوا زمانا لا يتبع فيه العليم، ولا يستحي فيه من الحليم، قلوبهم قلوب الاعاجم، والسنتهم السنة العرب)^۲.

بەواتای خوایە سەردەمیك نەبینم و ئیۆهش نەیبینن که خەلكى شوینى زانایان ناکهون و کەس شەرم له دلنەرمەکان ناکات، دلەکان دلى بیگانەییە و زمانەکان زمانى عەرب .

هەرۆها پیغەمبەرى ئازیز (ﷺ) پیاویك داواى راسپاردەو نامۆژگارى لیکردۆتەویش پیی فەرموو (استح الله، كما تستحي رجلا صالحا من قومك)^۳

بەواتای شەرم له خوا بکه ههوهك چۆن شەرم له پیاوچاکیكى گەلهکەت دەکەیت.

زانایان فەرمویانە شەرم کردن بەندە بە ژیانەوه و بە پیی ژیانى دل و دەرون رەوشتی شەرمنى هیژو توانا و بونی ههیه، کهمی شەرم له

^۱ رواه الترمذي ۲۴۶۶ لاپەرە ۷۱۰/۷۱۱

^۲ رواه الإمام احمد، نقلا عن الحياء في حياة المسلم ص ۱۲

^۳ اداب الصحبة ۵۰/۱ برقم ۲۵. سەرچاوهی پيشوو لاپەرە ۱۳

مردنی دل و گیاندایه، یه‌که‌مین پایه‌ی شهرم، شهرم کردنه له خوای گه‌وره، ئە‌مه‌ش به‌وه دیته‌دی، نه‌تیینیت به‌شیوه‌یه‌که نه‌هی لیکردوه ئە‌مه‌ش به‌ناسین و چاودی‌ری خوای گه‌وره دیته‌دی، هه‌ر به‌و مانایه دیت که له فه‌رموده‌ی پی‌غه‌مبه‌ر(ﷺ)، ناسراو به‌فه‌رموده‌ی جبریل، هاتوه که پرسیا‌ری لیده‌کات سه‌باره‌ت به‌(الاحسان) ئە‌ویش فه‌رموی (الاحسان: ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک)^۱.

به‌واتای وا‌خواپه‌رستی بکه‌هه‌روه‌ک چۆن‌خوا ده‌بینیت، گه‌رتۆ خوا نه‌بینیت ئە‌وا خوا تۆ ده‌بینیت. ئە‌م جو‌ره‌ شهرم کردنه به‌رزترین نه‌ریت و ئا‌کاری بر‌وایه‌و شکۆترین پله‌کانی ئی‌حسانه‌.

شهرم کردن وابه‌سته‌ی به‌نده‌ی ئی‌مانداره‌و لیبی جیا‌نا‌بی‌ته‌وه، وه‌ک سی‌بهر وایه بو‌خوا‌وه‌نه‌که‌ی، له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ی شهرم کردن به‌شیکه‌له‌عه‌قیده‌و بی‌روبا‌وه‌ری مسو‌لمان. پی‌غه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) له‌م باره‌یه‌وه فه‌رمویه‌تی (الحیاء من الایمان)^۲.

هه‌روه‌ها فه‌رمویه‌تی (ان مما ادرك الناس من كلام النبوة الاولى: اذا لم تستح فاصنع ما شئت)^۳.

ئە‌م فه‌رموده‌یه‌ له‌شیوه‌ی فه‌رماندا هاتوه، به‌لام مانا‌که‌ی سه‌رزه‌نش‌ت و هه‌ره‌شه‌کردنه، ئە‌م فه‌رموده‌یه‌ چه‌ند راقه‌یه‌که له‌خۆ ده‌گری‌ت له‌وانه راقه‌یه‌کی به‌نا‌ویان‌گه‌ که ده‌لی‌ت: ئە‌گه‌ر شهرم له‌نه‌نگی نا‌که‌یت و له‌ئا‌برو‌چون نا‌ترسیت، ئە‌وه‌ی ده‌رون‌ت پیت ده‌لی‌ت و

^۱ متفق عليه البخاری ۱-۵۰ ص ۸۳-۸۴ کتاب الایمان باب سوال جبریل النبي صلى الله عليه وسلم من الایمان و الاسلام والاحسان و علم الساعة و بیان النبي صلى الله عليه وسلم له و مسلم ۹۳-۸/۱ ص ۶۳ کتاب الایمان باب بیان الایمان و الاسلام و الاحسان....

^۲ رواه البخاری ۱-۲۴ ص ۷۶ کتاب الایمان باب الحياء من الایمان

^۳ رواه البخاری ۶۱۲۰/۱ ص ۱۵۱۹ کتاب الادب باب اذا لم تستح فاصنع ما شئت وابن ماجه کتاب الزهد باب الحياء برقم ۴۱۸۳ ص ۷۴۰

فەرمانت پێدەهکات ئەنجامی بدە، جا کارەکه چاکە یان خراپە، فەرمودەکه ئەوەمان بۆ روون دەکاتەووە ئەوەی مروۆف دوور دەخاتەووە لە خراپە تەنھا شەرم کردنە، ئەگەر شەرم نەبوو دەرونی خۆی فەرمانی پێدەهکات و گیرۆدە‌ی دەکات بۆ ئەنجامدانی گومرایی و خراپە کردن .

لەکوۆتایی ئەم بەشەدا بۆ رازانەووی باسەکه‌مان، بەپێویستی دەزانین ئاماژە بە سەرگوزشتەیه‌کی میژوویی بدەین:

دەلێن پیاویک هاتە لای ئیبراهیمی کوپری ئەدەهەم (رەحمەتی خوای لێبیت) وتی: ئە‌ی ئیمام، دەمه‌وێت تۆبە بکه‌م و واز لە گونا‌هو تاوان به‌ینم، بە‌لام بۆم ناکریت و دووبارە ده‌گه‌رێمه‌وه سه‌ری، شتانیکم نیشان بده‌ بمپاریزیت و چیت له‌خوا یاخی نه‌بم و تاوان و گونا‌ه ئەنجام نه‌ده‌م.

ئیبراهیم پێی وت: ئەگەر ویستت له‌خوا یاخی بیت ئە‌وا یاخی مه‌به‌ له‌سه‌ر زه‌مینه‌که‌یدا؟ پیاوه‌که وتی: ئە‌ی له‌کووی یاخی بم؟! ئە‌ویش پێی وت: له‌ ده‌ره‌وه‌ی موڵک و زه‌مینی خوادا! پیاوه‌که وتی: چۆن ده‌بیت ئە‌ی ئیمام؟! زه‌وی هه‌موو موڵکی خوايه‌! ئیبراهیم پێی وت: ئایا شەرم ناکه‌یت، ده‌لێی زه‌وی هه‌موو موڵکی خوايه‌و له‌سه‌ر زه‌وی خوادا تاوان و گونا‌ه ده‌که‌یت؟

هه‌روه‌ها به‌ پیاوه‌که‌ی وت: ئەگەر ویستت یاخی بیت و تاوان بکه‌یت، ئە‌وا رزق و روۆزی خوا مه‌خۆ! پیاوه‌که وتی: ئە‌ی چۆن بژیم؟ ئە‌ویش پێی وت: ئایا شەرم ناتگریت، رزق و روۆزی خوا ده‌خوویت و دواتر لێی یاخی ده‌بیت؟!

ئینجا پێی وت: گەر وازت نه‌هیناو هه‌ر ویستت یاخی بیت، له‌ شوینیکدا لێی یاخی به‌ که‌ نه‌تبینیت! پیاوه‌که وتی: ئە‌وه چۆن ده‌بیت، له‌ هه‌ر کوێه‌ک بین خوای گه‌وره‌ له‌گه‌لماندایه‌؟! ئە‌ویش پێی وت: ئایا

شەرم ناکەیت خوات لەگەڵدایەو لێشت نزیکە، کەچی هەر یاخی دەبیت؟

ئینجا پێی وت: گەر وازت نەهینا و هەر یاخی بوویت، ئەوکات گەر فریشتە ی گیانکیشان هات بۆ گیانکیشان، پێی بلێ مۆلەتم بدە تا تۆبە دەکەم! پیاو کە وتی: کێ دەتوانی ئەو بەکات؟! ئەویش وتی: ئایا شەرم ناکەیت فریشتە ی گیان کیشان بێت و گیان بەکیشت، تۆش لەنیو تاوان و یاخیبووندا بیت؟!

دواتر پێی وت: گەر وازت نەهینا و هەر ویستت یاخی بیت و گوناھ بەکەیت، ئەوا گەر کارگوزاری دۆزەخ هاتن و پەلکیشیان کردیت بۆ نیو ناگر، پێیان بلێ: لەگەڵتاندا نایەم. پیاو کە وتی: ئەو چۆن دەبیت ئە ی ئیمام؟! ئیبراهیم پێی وت: ئایا شەرم لەخوا ناکەیت، دوا ی رونکردنەوی هەموو ئەم راستیانە.^۱

^۱ أخلاق المؤمن، لایەرە ۱۸۷-۱۸۸

به‌شی دووهم

به‌شه‌کانی شهرم کردن

زانایان له میانه‌ی چه‌ند بایه‌خ و پیوهر و ره‌چاو کردنی‌که‌وه، به‌پیی خویندنه‌وه‌یان بو ده‌قه‌کان، شهرم کردنیان دابه‌ش کردووه. ئیمه‌ش لی‌ره‌دا به دوو سه‌ره‌باسی سه‌ره‌کی رونی ده‌که‌ینه‌وه:

باسی یه‌که‌م: دابه‌شکردنی له میانه‌ی بنچینه‌ی حه‌یاوه:

ده‌کریت شهرم کردن وه‌ک بنه‌ره‌تیک دابه‌شی بکه‌ین بو دوو به‌ش:

۱- شهرمی خو‌پسکی و خو‌ماکی: ئەم جو‌ره‌یان له بنه‌چه‌و بنچینه‌ی دروست بوونی مرؤ‌قدایه.

۲- شهرم کردنی وه‌رگی‌راو: ئیمامی قورتوبی فه‌رمویه‌تی (الحیاء المکتسب: هو الذي جعله الشارع من الايمان، غير ان من كانت فيه غريزة الحياء فانها تعينه على المکتسب، وقد يتطبع بالمکتسب حتى يصير غريزيا ...)^۱

هه‌روه‌ها وتراوه شهرم وه‌رگی‌راوه وه‌ک ره‌وشت وه‌ک هه‌موو کاره چاکه‌کانی تر، وه‌یان خو‌ماکه‌و به‌کاره‌ینانی له روانگه‌ی شه‌ره‌وه پیو‌یستی به وه‌رگرتن و نیه‌ت و زانست هه‌یه، وه‌ئیمامی قورتوبی وتویه‌تی (وكان النبي ﷺ قد جمع له النوعان من الحياء: المکتسب، والغريزي، وكان في الغريزي اشد حياء من العذراء في خدرها. وكان في المکتسب في الذروة العليا)^۲

^۱ بروانه‌ی حیاء فی حیاة المسلم لاپه‌ره ۱۸
^۲ سه‌رچاوه‌ی پینشوو لاپه‌ر ۱۸

باسی دووهم: به‌شاه‌کانی شهرم‌کردن

ده‌کریت به‌م شیوازهی خواره‌وه شهرم‌کردن دابه‌ش بکه‌ین بو چوار خال:

یه‌که‌م / شهرم‌کردن له‌ خوای‌گه‌وره:

ئهمه‌یان به‌گه‌وره‌ترین جووری شهرم‌دیته‌ئه‌ژماردن، ئهمه‌ش به‌وه ده‌بیته‌ناکریت به‌نده‌کان چاکه‌و فه‌زل و نیعمه‌ته‌کانی خوای‌گه‌وره به‌سه‌ریانه‌وه به‌خرابه‌و کوفرو سته‌م و نکوئی کردن وه‌لام بده‌نه‌وه، له‌کاتی به‌لاو گرفت و تاقی کردنه‌وه‌دا ناکریت به‌نده‌کان هاواریان لی هه‌لسی و چاکه‌و منه‌ت و ره‌حمه‌تی خوای‌گه‌وره به‌سه‌ریانه‌وه له‌بیربکه‌ن، ئهمه‌و ده‌بیته‌کان پابه‌ندبن به‌پریار و فه‌رمانه‌کان و نه‌رییه‌کانی خوای‌گه‌وره‌و به‌راستی له‌خوای‌گه‌وره‌بترسن.

ئهم جووره‌شهرمه‌به‌وه‌دیته‌دی به‌نده‌کان بیر له‌نیعمه‌ته‌کانی خوای‌گه‌وره بکه‌نه‌وه، که‌نیعمه‌ت گه‌لیکی فراوان و گشتگیره، دواتر به‌نده‌کان به‌خوداچونه‌وه‌ی ده‌رونی خوایان بکه‌ن و لیپرسینه‌وه‌ی هه‌له‌و که‌موکورتی و که‌مته‌رخه‌مییه‌کانیان بکه‌ن. له‌مباریه‌وه هه‌ندی له‌زانایانی پیشین فه‌رمویانه (خف الله علی قدر قدرته‌علیک، واستح منه‌علی قدر قریه‌منک)^۱.

به‌واتای له‌خوا بترسه‌به‌پیی توانای خوای‌گه‌وره به‌سه‌رته‌وه، له‌خوا شهرم‌که‌به‌ئهنده‌زیکی خوا لیته‌وه. هه‌روه‌ها خوای‌گه‌وره فه‌رمویه‌تی ﴿أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى﴾ العلق: ۱۴. به‌واتای: ئایا نه‌یزانیوه که‌خوا ده‌یبینیت و ناگای (له‌گوفتار و کرداریه‌تی).

^۱ بروانه‌الحیاء فی حیاة المسلم ل ۱۸

ههروه‌ها فهرمویه‌تی ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ النساء: ۱. به‌واتای: خوای گه‌وره چاودیره به‌سه‌رتانه‌وه.

جوړئه‌ت و بویری به‌نده‌کان له‌سه‌ر گونا‌هو تاوان و به‌سوک ته‌ماش‌ا کردنی فه‌رمان و نه‌هییه شه‌رعیه‌کان به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ریز نه‌گرتنی په‌روه‌ردگارو به‌گه‌وره نه‌گرتنی. بوش‌ری کوپ‌ری حارس‌ی حافی فه‌رمویه‌تی (لو تفکر الناس فی عظمة الله تعالی لما عصوه) به‌واتای گه‌ر خه‌لکی پیریان کردایه‌ته‌وه له‌گه‌وره‌یی خوای گه‌وره هه‌رگیز لیبی یاخی نه‌ده‌بوون.

شهرم کردن له خوای گه‌وره واته پا‌به‌ندبوون به فه‌رمانه‌کان و دوور که‌وته‌وه له‌و کارو گو‌فتاران‌ه‌ی خوای گه‌وره نه‌هی لی‌کردووه بوئه‌م مه‌به‌سته‌ش پی‌غه‌مبه‌ری ئازیز(ﷺ) فه‌رمویه‌تی (استحيوا من الله حق الحياء) قال قلنا: يا نبي الله، انا لنستحي والحمد لله، قال (ليس ذاك ولكن الاستحياء من الله حق الحياء: ان تحفظ الراس وما وعى، وتحفظ البطن وما حوى، وتذكر الموت والبلى، ومن اراد الاخرة ترك زينة الدنيا، فمن فعل ذلك فقد استحيا من الله حق الحياء)^۱

مانای (استحيوا من الله حق الحياء) یانی له خوا شهرم بکه‌ن به ئە‌ندازه‌ی وزه‌و تواناتان، هه‌روه‌ک زانراوه مروؤ‌ف ناتوانی‌ت هه‌ستیت به ئە‌نجامدانی هه‌موو کاره‌کانی سه‌رشانی به شیوه‌یه‌کی کامل و ته‌واو، به‌لکو هه‌ریه‌که به پی‌ی وزه‌و توانای خو‌ی کاره‌کانی خو‌ی ئە‌نجام ده‌دات هه‌روه‌ک خوای گه‌وره فه‌رمویه‌تی ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقْ شَحْ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ التغابن: ۱۶. به‌واتای هه‌تا ده‌توانن به‌ته‌قواو خواناس بن، گو‌پ‌رایه‌ل و فه‌رمان

^۱ رواه الترمذي سبق تخريجه

بهردار بن، خبیر و چاکه بکه‌ن، ئەوانه هه‌مووی بۆ خۆتان چاکه، جا ئەوه‌ی خۆی پیاڕیزیت له ره‌زیلی و رژی و نه‌فسی خۆی، ئا ئەوانه هه‌ر خۆیان سه‌رفرازن.

(قال قلنا: انا نستحي والحمد لله) به‌م شیوه‌یه وه‌لامیان دایه‌وه له به‌رئه‌وه‌ی مه‌به‌ستیان ئەوه بوو که ئەوان کاری چاک ده‌که‌ن و خۆده‌پاڕیزن له کاری خراب به‌ پێی توانایان، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌لامی دانه‌وه که ئەمه‌به‌ ته‌نها مه‌به‌ست و داواکراو نیه، له به‌رئه‌وه‌ی چه‌ند مه‌رجیک هه‌یه بۆ بوونی شهرم به‌ مانا فراوان و ته‌واوه‌که‌ی به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه:

١- (ان يحفظ الراس وما وعى) واته‌ پاراستنی سه‌رو پاراستنی ژیری و چاوو گۆی و زمان. هه‌روه‌ک خوای گه‌وره‌ فه‌رمویه‌تی ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ الإسراء: ٣٦. به‌واتای له شتیك مه‌دوی و شوینی شتیك مه‌که‌وه که‌زانست و زانیاریت ده‌رباره‌ی نیه، چونکه به‌راستی ده‌زگاکانی بیستن و بینین و تیگه‌یشتن، هه‌ر هه‌مووی به‌رپرسیاره له به‌رامبه‌ریه‌وه.

٢- (وليحفظ البطن وما حوى) به‌واتای پاراستنی سک و ئەوانه‌ی پێوه‌ی به‌ندن وه‌ک پاراستنی داوین له‌ هه‌رام هه‌روه‌ها پاراستنی سک له‌ خواردنی هه‌رام، یان خواردنیك به‌ مالی هه‌رام کراپییت. له‌ به‌رئه‌وه‌ی لاشه‌ گه‌شه ده‌کاو به‌هیز ده‌بییت به‌ هۆی خواردنه‌وه، خوای گه‌وره له‌ به‌نده‌کانی قبول ناکا خواردن و خواردنه‌وه‌ی هه‌رام بخۆن لاشه‌یان پێی گه‌شه بکات، له‌ به‌رئه‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ خاوینه‌وه به‌س خاوین قبول ده‌کات.

٣- (وليلذكر الموت والبلى) واته‌ به‌رده‌وام یادی مردن بکه‌ن له‌ به‌رئه‌وه‌ی مروۆ له‌ دونیادا نه‌مر نیه‌وه ده‌مریت وه‌ راده‌گیریت له‌

به‌رده‌ستی خوی گه‌وره دا هه‌روهك پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی
(فاکثروا من ذکر هادم اللذات الموت) .^۱

۴- (ومن اراد الآخرة ترك زينة الدنيا) ئەمه‌ش واتای زوه‌دو به‌که‌م
گرتنی دونیا ده‌گریت و وانه‌ینانه له‌و شتانه‌ی که له‌ روژی دوا‌ییدا
سودی نیه هه‌روهك خوی گه‌وره فه‌رمویه‌تی ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا
لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فِسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ القصص: ۸۳.
به‌واتای ئەو مائی قیامه‌ته‌و ئەو به‌هه‌شته‌ به‌رینه‌مان ئاماده کردوو به‌و
ئەو که‌سانه‌ی که نه‌لوت به‌رزی و گه‌وره‌ییان ده‌ویت له‌ زه‌ویدا، نه
فه‌سادو گونا‌هو خراپه، سه‌ره‌نجام و سه‌رفرا‌زیش هه‌ر بو‌ پارێزکاران
وخواناسه‌کانه .

چه‌ند نمونه‌یه‌ك سه‌باره‌ت به‌ شهرم کردن له‌ خوی گه‌وره:

۱- شهرم له‌وه‌ی خوی گه‌وره به‌ شیوه‌یه‌کی ناشایسته‌ بتبیینت
وهك روتی وهك له‌م فه‌رموده‌یه‌دا هاتوو ه‌ن

به‌ز بن حکیم ه‌ن ابیه‌ ه‌ن جده: قال قلت يا رسول الله (ﷺ): (عوراتنا
ما نأتي منها وما نذر؟)، قال: (احفظ عورتك الا من زوجتك او ماملكت
يمينك)... (يا نبي الله إذا كان أحدنا خاليا؟)، قال (فالله أحق ان يستحيا
منه الناس) .^۲

واتا: وتم ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) داوینمان چی پیبکه‌ین و له‌ چی
بیپاریزین. فه‌رمووی داوینت بیپاریزه‌ جگه‌ له‌ خیزانت و که‌نیزه‌کانت...

^۱ رواه الترمذی ۲۴۶۸ ص ۷۱۱ برقم ۲۴۶۰ کتاب صفة القيامة والرقائق والورع
^۲ رواه ابو داود برقم ۴۰۱۷ ص ۷۵۴ کتاب الحمام و ابن ماجه برقم ۱۹۲۰ ص ۳۳۲ کتاب
النکاح باب التستر عند الجماع

وتم ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا(ﷺ)، گهر هاتوو که سییمان به‌ته‌ن‌ها بوو؟
فهرمووی خوی گه‌وره له پیشته‌ره که خه‌لکی شهرمی لیبکات .

۲-هه‌روه‌ها ئه‌بو‌یه‌کری صدیق (خوی لی پازی بی‌ت) فهرمو‌یه‌تی:
(یا معشر المسلمین استحيوا من الله. فوالذي نفسي بيده اني لازل حين
اذهب الى الغائط في الفضاء مغطي راسي، استحياء من ربي)

به‌واتای ئه‌ی کۆمه‌لی موسولمانان شهرم له خوا بکه‌ن، سویند به‌و
که‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته کاتیک له‌ده‌شت و ده‌ردا ده‌چمه سه‌رئاو
سه‌رم داده‌پۆشم له به‌ر شهرم کردنم له په‌روه‌ردگار .

۳-هه‌روه‌ها عوسمانی کوری عه‌فان(خوی لی پازی بی‌ت) له به‌ر
شهرم کردنی له خوی گه‌وره، له ماله‌که‌ی خوی داو به‌ده‌رگا داخراوی،
کاتیک ئاوی به‌خویدا ده‌کرد، جله‌کانی دانه‌ده‌که‌ند.^۲

دووهم / شهرم کردن له فریشته‌کان

وهك زانراوه خوی گه‌وره فریشته‌کانی داناوه بو چاودی‌ریمان،
به‌شه‌و و به‌رۆژ به‌دومانه‌وه‌ن. هه‌ندیك له فریشته‌کان هاوه‌لی برواداران
ئه‌که‌ن له کاتی خواپه‌رستیدا وه‌ک ده‌رچون به‌مه‌به‌ستی زانست یان
ئه‌وانه‌ی له کۆری زیکر و یادی خوادا کۆده‌بنه‌وه، یان ئه‌وانه‌ی
سه‌ردانی نه‌خۆش ده‌که‌ن... هتد، هه‌روه‌ها فریشته‌ه‌یه لیمان جودا
نابنه‌وه، کاریان تۆمارکردنی کارو کرده‌وه‌کانمانه وه‌ک خوی گه‌وره
فهرمو‌یه‌تی ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ (۱۰) کَرَامًا كَاتِبِينَ﴾ الانفطار: ۱۰-۱۱. به‌واتای

^۱ بروانه الحياء في الحياة المسلم لاپه‌ره ۲۱
^۲ سه‌رچاوه‌ی پيشوو لاپه‌ره ۲۱

بِیْگومان ئیوه چاودیر تان له‌سه‌ر دانراوه له فریشته به‌پیره
تۆمارکاره‌کان.

پییوسته مسولمان شهرم له فریشته به‌پیره‌کان بکات له به‌رئه‌وه‌ی
شهرم کردن له فریشته به‌پیره‌کان له سیفاتی ریزدارانه ئه‌مه‌ش به‌دور
که‌وتنه‌وه ده‌بییت له‌گونا‌هو تاوان و کاروکرده‌وه‌ی ناره‌واو نابه‌جی.
پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) فه‌رمویه‌تی (ایاکم والتعری فان معکم من لایفارقکم
الا عند الغائط، وحين یفضی الرجل الی اهله. فاستحیوهم واکرموهم)^۱.

به‌واتای خۆتان بپاریزن له روتی که‌سانیکتان - فریشته‌کان -
له‌گه‌ل‌دایه لی‌تان جیانا‌بنه‌وه مه‌گه‌ر له‌کاتی چونه سه‌رئاو، یان ئه‌و
کاته‌ی پی‌او ده‌چیته لای خیزانه‌که‌ی، شهرمیان لی‌بکه‌ن و ریزیان
لی‌بگرن.

سی‌یه‌م: شهرم کردن له خه‌لکی:

گه‌ر هاتوو به‌نده‌کان شهرمیان کرد له‌خوای گه‌وره‌و له‌خودو
ده‌روونی خۆشیان، ئه‌مه له‌خوو وره‌وشت و هه‌لسوکه‌وت و ئاکارو
ره‌فتاری روژانه و په‌یوه‌ندیه‌کانیان له‌گه‌ل که‌سانی تردا ره‌نگ
ده‌داته‌وه، له‌کاری خراپه به‌رامبه‌ر به‌خه‌لکان دوور ده‌که‌ونه‌وه،
هه‌روه‌ک چۆن له‌خراپه به‌رامبه‌ر به‌خوای گه‌وره‌و دوور ده‌که‌ونه‌وه. له
راستگۆیی له‌گه‌ل خوای گه‌وره‌و ده‌روونی خۆیان و خه‌لکانی تر نزیك
ده‌بنه‌وه.

^۱ رواه الترمذی برقم ۲۸۰۹ ص ۷۹۷ کتاب الادب عن رسول الله (ﷺ) باب ماجاء فی الاستتار عند الجماع

ئەم جۆره شەرمە بە دەست دیت بە دانیشتن و ھاواریتی و تیکەلاوی ئەو کەسانەى خاوەن شەرم و شەرمیان لیدەکریت، دەکریت بلیین گەر ھاوئلی پیاوچاکان هیچ بەرھەمیکی نەبییت، ئەوئلی لی دیتە دی کە لە ئەجامدانی کاری خراپە و تاوان دوورت دەخاتەوہ. شەرم کردن لە خەلکی بنەما و بنەپەرتی رەوشتەکانەو سەرچاوەی فەزیلەت و چاکەییە، لە میانەییەوہ گوتهی چاک و کردەوئلی باش و پاکیزەیی دیتە دی. ئەم جۆره شەرمەش دەکریت بە دوو بەشەوہ:

۱- ئەم بەشەیان خاوەنەکەى شەرم لە خەلکی دەکات پریاری داوہ خراپە و تاوان نەکات، یەکەم لە ترسی خوای گەورە و ئینجا خۆپاراستن لە لۆمە و گلەیی و گازندەى خەلکی. ئەمجۆره کەسانە پاداشتی تەواو وەردەگرن لەبەر ئەوئلی شەرم کردنەکیان لەھەموو رویەکەوہ تەواوہ، چونکە خویان پاراستوہ لە خراپە و تاوانیک کە ئاین و شەریعت پیی رازی نیەو لای خەلکیش مایەى گلەیی و گازندەییە ئەمجۆره شەرم کردنە چاکتر و تەواوترە، بە باشترین جۆرهکانی شەرم کردن دادەنریت.

۲- ئەم به‌شهیان واز له خراپه‌و کاری ناشیرین و نارپه‌وا دینن له‌به‌ر شهرم کردن له خه‌لکی، وه‌ئه‌گه‌ر خه‌لکیک نه‌بوو ئە‌ه‌وا شهرم نا‌که‌ن له ئە‌نجامدانی، ئە‌و جو‌ره‌ که‌سانه‌ شه‌رمیان هه‌یه‌ به‌لام شه‌رمه‌که‌یان لاوازه‌و که‌موکورتی تێدایه‌و پێ‌ویستی به‌ چاره‌سه‌رو یاد خستنه‌وه‌یه‌ به‌ گه‌وره‌یی و توانای خ‌وای گه‌وره‌، وه‌خ‌وای گه‌وره‌ شایسته‌ تره‌ که‌ شه‌رمی لیب‌کریت. له‌ روانگه‌ی ئە‌مه‌وه‌ نا‌کریت به‌نده‌کان شه‌رم له خه‌لکی بکه‌ن که‌ ناتوانن سو‌د یان زیانیان پێ‌ بگه‌یه‌نن نه‌ له‌ دنیاو نه‌ له‌ روژی دواییدا، به‌لام شه‌رم له‌ خ‌وای گه‌وره‌ و چاودێر به‌سه‌ریانه‌وه‌ نه‌که‌ن که‌ خاوه‌نی هه‌موو چاکه‌و نازو ن‌یعمه‌تیکه‌ به‌سه‌ر مرو‌قه‌کانه‌وه‌.

له‌ جو‌ره‌کانی شهرم کردن له‌ خه‌لکی:

۱- شهرم کردن له‌ پێ‌غه‌مبه‌ری نازین (ﷺ) که‌ پێ‌شه‌نگ و رابه‌رمانه‌.

ب_ شهرمکردن له‌ دایک و باوک. هه‌روه‌ک خ‌وای گه‌وره‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا فه‌رمویه‌تی ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾ الإسراء: ۲۳. به‌ واتای په‌روه‌ردگاری تو‌ برپاری داوه‌ که‌ جگه‌ له‌و که‌سی تر نه‌ په‌رستن، هه‌روه‌ها برپاریشی داوه‌ چاکه‌کاریش بن له‌گه‌ل دایک و باوکتاندا، هه‌رکاتیک یه‌کیکیان یان هه‌ردوکیان به‌پیری که‌وتنه‌ لای تو‌ (ته‌نانه‌ت) ئو‌فی‌ان له‌ده‌ست مه‌که‌و (هه‌رگین) پیا‌ی‌اندا هه‌لمه‌شاخێ و هاواریان به‌سه‌ردا مه‌که‌. به‌رده‌وامیش قسه‌و گف‌تو‌گوت له‌گه‌لیاندا چاک و جوان و به‌جی بی‌ت.

ههروه‌ها ئه‌بو هورهیره (خوای لی رازی بیئت) ده‌لیت ((ان النبي ﷺ))
 رای رجلا معه غلام، فقال للغلام: من هذا؟ قال: ابي: قال: فلا تمش
 امامه، ولا تستسب له، ولا تجلس قبله ولا تدعه باسمه^۱.

به‌واتای پیغمبهر (ﷺ) پیاویکی بینی گه‌نجیکی له‌گه‌لدا بوو،
 به‌گه‌نجه‌که‌ی وت ئه‌مه‌ کییه؟ وتی باوکمه: فهرمووی له‌ پیشیه‌وه
 مه‌رۆ، مه‌به‌ مایه‌ی جنیو پیدانی، له‌ پیش ئه‌وه‌وه دامه‌نیشه، به‌ناوی
 خویه‌وه بانگی مه‌که.

۳- شهرم کردن له زانایان و کهسانی خاوه‌ن فه‌زل: زانایانی پیشین
 خاوه‌نی پیشکیکی گه‌وره بوون له شهرم و پایه‌یه‌کی گه‌وره‌یان هه‌بوو له
 رابه‌رایه‌تی موسلماندا، له به‌رئه‌وه‌ی دهرچووی قوتابخانه‌ی شهرم و
 ئابرو بوون، پیویسته ئیمه‌ی موسلمانیش شوینکه‌وته‌ی هه‌مان
 ریچکه‌و ریبان بین.

چوارهم: شهرم له خوگردن:

ئهم جوړه شهرمه شهرمی دهرونه به‌ریزو دامه‌زراوه‌کانه، که رازی
 نابیئت به‌که‌موکورتی و نات‌ه‌واوی بو خودو دهرونی خوئی،
 (فیساکووس) له‌م باره‌یه‌وه ده‌لیت وریابه له‌وه‌ی کاریکی قیزه‌ون و
 ناشیرین ئه‌نجام بده‌یت جا خووت به‌تها بیت یان له‌گه‌ل کهسانی تردا، با
 شهرم له خوگردنه‌که‌ت زیاتر بیئت له شهرم کردن له هه‌موو کهسانی تر.

مروّ خاوه‌نی ناوبانگیکی به‌ریزو دهره‌وشاوه‌یه له مال و له بازار و له
 کوپه‌کاندا، هیچ کات ئه‌وه‌ی له نیوان خوئی و کهسه‌کانی و، رابردووی
 خراپی له گونا‌هو تاوان له‌ناو خه‌لکیدا باسی لیوه ناکات، به‌لکو سوره

^۱ رواه النسائي في عمل اليوم واليلة ۱-۳۵۳ باب النهي عن ان يسمي الرجل اباہ باسمه نقلًا
 عن الحياء في حياة المسلم ص ۲۴.

له‌سه‌ر خاویڤنکردنه‌وه‌ی دهرونی و خۆده‌رخستنی وه‌ك چاكه خوازڤك له هه‌موو شوڤڤنڤكدا. ئەم جوړه شه‌رمه به پاكیزه‌یی و خۆپاراستن له تاكبو‌نه‌وه له‌گه‌ل نامه‌حره‌م و ره‌وشت به‌رزى دڤته‌ دى. به‌نده‌ی ئی‌ماندار ده‌گات به‌وه‌ی دهرونی شه‌رم له دهرونی خۆی بكات، وه‌ك ئە‌وه‌ی دوو دهرونی هه‌بڤت و به‌كه‌میان شه‌رم له‌وى تریان بكات، ئە‌مه‌ش جوړڤكی كامل و ته‌واومه‌ندى شه‌رم كردنه، هه‌ركات به‌نده‌كان شه‌رمیان له خۆیان كرد، ئە‌وكات شیاوتر و خوازراوتره شه‌رم له كه‌سانى تر بکه‌ن.

ئیمامى ماوه‌ردى فه‌رمویه‌تى ((قال بعض الحكماء: من عمل في السر عملا يستحي منه في العلانية فليس لنفسه عنده قدر)).^١ به‌واتاى هه‌ندڤك له دانایان وتویانه هه‌ركه‌سڤك كاتڤك كارڤك بكات به په‌نهانی و شه‌رم بكات به ئاشكرا ئە‌و كاره بكات ئە‌وا رڤزى بو دهرون و خودى خۆی دانه‌ناوه.

هه‌ندڤك له‌زانایان پڤشڤن ئاموژڤگارى نه‌وه‌كانیان كردوه‌و پڤیان وتوون: گه‌ر نه‌فس و دهروو‌نتان هانى دان و داواى ئە‌نجامدانى گونا‌ه‌ی گه‌وره‌ی لڤكردن، ئە‌وا سه‌ر به‌رز بکه‌نه‌وه‌و چاو بگڤڤڤن بو ئاسمان و شه‌رم بکه‌ن له‌و زاته‌ی له ئاسماندا‌یه. گه‌ر وات نه‌كرد چاو بگڤڤڤه به زه‌ویداو شه‌رم له‌و كه‌سانه بکه كه له‌سه‌ر زه‌ویدان. گه‌ر له‌وانه بوو‌یت كه ترسى ئە‌وخوا‌یه‌ت له‌دندا نه‌بوو كه له ئاسمانه و شه‌رم له‌و كه‌سانه نه‌كرد كه له‌سه‌ر زه‌ویدان، ئە‌وا خۆت له‌رڤزى ئاز‌ه‌لاند بژمڤڤه.^٢

له راستیدا جوړه دهرونڤك هه‌ن كه فه‌رمان به خاوه‌نه‌كانیان ده‌كه‌ن به گونا‌هو تاوان هه‌روه‌ك له قورئانى پڤروژدا هاتووه ﴿وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ یوسف: ٥٣. منڤش

^١ الحياء في حياة المسلم ص ٢٤.

^٢ تنبيه الغافلین-ص ٣٥٦.

نه‌فسی خۆم به‌ری ناکهم، چونکه به‌راستی نه‌فس (ئه‌گه‌ر به‌نوری خواناسی ئاوه‌دان نه‌بییت) زۆر فه‌رمانده‌ره به‌ گونا‌هو هه‌له‌و تاوان، مه‌گه‌ر نه‌فسی که په‌روه‌ردگارم میه‌ره‌بانی پی کردبییت، به‌راستی په‌روه‌ردگارم لیخۆشبوو و میه‌ره‌بانه.

ئهمه‌و جووره‌ دهرونیکیش هه‌ن که فه‌رمان به‌ خێرو چاکه‌ ده‌که‌ن و نه‌هی له‌ خراپه‌ ده‌که‌ن ئهمه‌ش دهرونه‌ دُنیاکانن، هه‌روه‌ک خوای گه‌وره‌ فه‌رمویه‌تی ﴿ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾ (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿الفجر: ٢٨-٣٠. به‌واتای: بگه‌رێه‌وه‌ بۆ لای په‌روه‌ردگارت، که‌ تۆ له‌ رازیت و ئه‌ویش له‌ تۆ رازییه‌. ده‌ بچۆره‌وه‌ ریزی به‌نده‌ چاکه‌ نازدار و به‌رێزه‌کانه‌وه‌. ده‌ بچۆره‌ به‌هه‌شته‌ خۆشه‌ رازاوه‌که‌مه‌وه‌.

جا پیویسته‌ له‌ سه‌ر مروّقه‌ کۆششی دهرونی خۆی بکات، نه‌هیلت بیر له‌ حه‌رام بکاته‌وه‌، یان حه‌رام ئه‌نجام بدات، تا بچیته‌ ریزی ئه‌وانه‌ی خوای گه‌وره‌ له‌ باره‌یا نه‌وه‌ فه‌رمویه‌تی ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ العنكبوت: ٦٩. ئه‌وانه‌ی له‌پیناوی ئیمه‌دا بۆ به‌ده‌ست هیئانی ره‌زانه‌ندی ئیمه‌، هه‌ول و کۆششیان کردووه‌و خۆیان ماندوو کردووه‌، سویند به‌خوا به‌راستی ئه‌وانه‌ رینموویی ده‌که‌ین بۆ هه‌موو ریگه‌یه‌کی چاک و دروستی خۆمان. (که‌ به‌ده‌سته‌یانی ره‌زانه‌ندی ئیمه‌ی له‌دوایه‌) بیگومان خوای په‌روه‌ردگار هه‌میشه‌ له‌گه‌ل چاکه‌کارانه‌.

به‌شی سی یه‌م

جوړه‌کانی شهرم

ئیمامی _ ابن‌القیم _ رحمة‌تی خوای لیبیت له کتیبی (مدارج
السالکین) ۱ شهرمی دابه‌ش کردوه به ده جوړه‌وه به‌م شیوازه‌ی
خواره‌وه:

۱- شهرمی تاوان:

وه‌ک شهرمی حه‌رزه‌تی ئاده‌م (علیه‌السلام) کاتیک له به‌ه‌شت
هه‌له‌ت، خوای گه‌وره پیی فه‌رموو: ئه‌ی ئاده‌م له‌من هه‌لدیی؟ فه‌رموی:
به‌لکو له‌به‌ر شهرم کردنم له‌تو، ئه‌ی په‌روه‌ردگارم، هه‌لدیم به‌و کاره‌ی
که‌کردم.

۲- شهرمی که‌مته‌رخه‌می:

وه‌ک شهرمی فریشته‌کان، وه‌ک له‌قورئاندا هاتوه ﴿لَا هِيَ قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا
النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ
تُبْصِرُونَ﴾ الأنبياء: ۳. به‌واتای دله‌کانیان بی‌ئاگاو سه‌رگه‌ردانه، ئه‌وانه‌ش
که‌سته‌میان کرد، قسه‌کانیان شارده‌وه (به‌نه‌ینی ده‌یان وت) ئایه‌ ئه‌مه
ته‌نها به‌شهریک نییه وه‌ک ئیوه؟! ئایا ئیوه به‌ده‌م جادوگه‌ریه‌وه ده‌چن؟!
له‌کاتیکدا ئیوه چاوتان هه‌یه‌وه ده‌بینن. ئه‌مه‌وه فریشته‌کان له‌روژی
دواییدا ده‌لین (سبحانک ما عبدناک حق عبادتک) به‌واتای پاک و
بیگه‌ردی بو‌تو په‌روه‌ردگار به‌ندایه‌تی و عیباده‌تی تو‌مان نه‌کرد
به‌ته‌واوی.

۳- شهرمی گه‌وره‌یی و شکۆیی

ئهم جووره شهرمه رهنگدانه‌وه‌ی ناسینی خوای گه‌وره‌یه، ئهمه‌و به‌پیی ناستی ناسینی به‌نده‌کان بۆ په‌روه‌دگار، ده‌رک کردن و بینینی نازو نیعمه‌ته‌کانی خوای گه‌وره، ناستی شهرم کردنه‌که له‌به‌نده‌کاندا به‌رجه‌سته ده‌بیّت.

۴- شهرمی ریزو به‌خشنده‌یی:

وه‌ك شهرمی پیغه‌مبهر (ﷺ) له‌و كه‌سانه‌ی كه بانگه‌یشتی كردبوون بۆ وه‌لیمه‌ی زه‌ینه‌ب، ئه‌وانیش زۆر دانیشتن لای، ئه‌ویش هه‌ستا و لای شهرم بوو پێیان بلیّ بلاوه‌ی لیبکه‌ن و بپۆن.^۱

۵- شهرمی حیشمه‌ت:

وه‌ك شهرمی ئیمامی عه‌لی (خوای لیّ رازی بیّت) وه‌ك له‌م فه‌رموده‌دا هاتووه (كنت رجلا مذاء، وكنت استحيي ان اسال النبي (ﷺ))، لمكان ابنته. فامرت المقداد بن الاسود فساله. فقال: يغسل ذكره ويتوضا).^۲

به‌واتای من پیاویك بووم لاینجاوم زۆر بوو، شهرم ده‌کرد پرسیار له پیغه‌مبهر (ﷺ) بکه‌م له‌به‌ر پایه‌ی فاتیمه‌ی کچی که هاوسهرم بوو، داوام له میقدادی کوپی ئه‌سوه‌د کرد (خوای لیّ رازی بیّت) پرسیار لی‌کرد ئه‌ویش فه‌رمووی زه‌که‌ری بشواو ده‌ست نوێژ بگریت.

۶- شهرمی به‌که‌م زانینی ده‌رون:

وه‌ك شهرمی به‌نده‌کان به‌رامبه‌ر به‌ خوای گه‌وره له‌ کاتی‌کدا داوای پیویستیه‌کانیان ده‌که‌ن، ئهم جووره شهرم کردنه دوو هوکاری هه‌یه،

^۱ رواه مسلم ۳۴۹۱ ص ۶۴۵ کتاب النکاح. باب زواج زينب بنت جحش
^۲ رواه البخاری، برقم ۲۶۹، ص ۱۴۰ کتاب الغسل، باب غسل المذي والوضوء منه. ومسلم ۶۹۳-۱۷/۳۰۳ ص ۱۸۰. کتاب الحيض، باب المذي. واللفظ لمسلم

یه‌که‌میان پرس‌یار که‌ر، رقی له‌ده‌رونی خو‌یه‌تی و گونا‌هو تاوانه‌کانی به‌گه‌وره ده‌زانی‌ت و دووه‌میان گه‌وره‌یی ئەو که‌سه‌یه به‌لایه‌وه که داوای لی‌ده‌کات که خوای گه‌وره‌یه. له ئەسه‌ری به‌نی ئیسرائیل دا هاتووه (ان موسی علیه السلام قال: یارب انه لتعرض لی الحاجة من الدنیا، فاستحیی ان اسالك هی یا رب، فقال الله تعالی: سلنی حتی ملح عجینتک، وعلف شاتک)^۱. به‌واتای حه‌زهرتی موسا (علیه السلام) فه‌رمویه‌تی په‌روه‌ردگارم پی‌داو‌یستیم دی‌ته ری و شهرم ده‌که‌م داوات لی‌بکه‌م، خوای گه‌وره‌ش پی‌ی فه‌رموو داوام لی‌بکه‌ ته‌نانه‌ت خو‌یی هه‌ویره‌که‌ت و ئالیکی مه‌رو مال‌اته‌که‌ت .

۷- شهرمی خو‌شه‌ویستی:

مرۆ‌قه‌ هه‌رکه‌سیکی خو‌شو‌یست ئەوا به شی‌وازی‌ک شهرمی لی‌ده‌کات و سل‌ی لی‌ده‌کاته‌وه، جو‌ره ترسیک له دل و ده‌رونی‌دا چه‌که‌ره ده‌کات . له‌به‌رئه‌وه‌ی خو‌شه‌ویستی ده‌سته‌لاتی‌کی زالی هه‌یه به‌سه‌ر دل و ده‌روندا‌و، گه‌وره‌تره له‌ده‌سته‌لاتی ئەو که‌سه‌ی زاله به‌سه‌ر لاشه‌دا، جیا‌وازی زۆره له‌نیوان که‌سیک ده‌ست بگ‌ری‌ت به‌سه‌ر دل و گیاندا‌و که‌سیک ته‌نها به‌سه‌ر لاشه‌دا زال بیت.

مرۆ‌قه‌ هه‌رکات خو‌شه‌ویستی خوای له‌دندا چه‌سپا، چه‌نده خو‌شه‌ویستی‌هه‌ی زیاتر بوو، ئەوا زیاتر شهرمی لی‌ ده‌کات و له‌خو‌شه‌ویستی‌دا دل و ده‌رونی ده‌هه‌ژیت و ئەندامه‌کانی ملکه‌چ و چاوه‌کانی فرمی‌سک ده‌پ‌ژن. ئەم جو‌ره خو‌شه‌ویستی‌هه‌ بو‌خوای گه‌وره خو‌شه‌ویستی‌هه‌کی کرداری‌یه‌و کاتی‌ک هه‌ستی پی‌ ده‌که‌ین که له‌نیویدا بژین و هه‌ر ئەوکاته‌ش چی‌ژی لی‌ وه‌رده‌گرین.

^۱ مدارج السالکین ۲/ ۲۱۲-۲۱۳

پیغه‌مبهری ئازیز (ﷺ) رابه‌ری شهرم و حیا سه‌باره‌ت به خوشه‌ویستی بۆ خوای گه‌وره‌ فه‌رمویه‌تی: (اللهم اني أسألك حيك وحب من يحبك والعمل الذي يبلغني حيك، اللهم اجعل حيك أحب الي من نفسي وأهلي ومن الماء البارد).^۱

واته: خوایه داوات لی‌ده‌که‌م خوشه‌ویستی خوتم پی‌ببه‌خشیت، وه‌خوشه‌ویستی نه‌وانه‌ش که تو‌یان خوش ده‌ویت، نه‌و کارانه‌ی که ده‌مگه‌یه‌نیته خوشه‌ویستی تو، خوایه وابکه‌یت خوشه‌ویستی تو له خوتم و که‌سوکار و ناوی سارد، لام خوشه‌ویستر بی‌ت.

۸- شهرمی به‌ندایه‌تی کردن:

ئهم جو‌ره شهرمه ئاویتیه‌که‌ له خوشه‌ویستی و ترسان و ناشایسته‌یی عیباده‌ته‌کانی بۆ په‌روه‌ردگاری و هه‌ست کردن به‌وه‌ی ریز و گه‌وره‌یی په‌روه‌ردگاری گه‌وره‌تر و به‌شکو‌تره‌ له‌و به‌ندایه‌تی‌یه‌ی نه‌جامی ده‌دات، بۆیه به‌ندایه‌تی کردنه‌که‌ه‌ی پی‌ویستی به‌شهرم کردنه له خوای گه‌وره. له‌م باره‌دا نه‌و که‌سه ده‌گاته به‌رزترین پایه‌ی دینداری که پایه‌ی ئیحسانه، به‌نده به‌رده‌وام هه‌ست به‌وه ده‌کات خوای گه‌وره هه‌موو جو‌له‌و سه‌که‌ناتیکی ده‌بینیت، بۆیه خو‌ی به‌تاعه‌ت و خواپه‌رستی ده‌رازی‌نیته‌وه، ئهم جو‌ره شهرم کردنه خاوه‌نه‌که‌ی به‌رده‌وام هه‌ست ده‌کات که‌مه‌رخمه‌، له به‌رئه‌وه‌ی ده‌زانی‌ت په‌روه‌ردگاری له‌وه گه‌وره‌تر و شکو‌دارتره.

^۱ رواه الترمذی، کتاب الدعوات عن رسول الله (ﷺ) برقم ۳۵۰۱ ص ۱۰۰۳ وقال حدیث حسن غریب.

۹- شهرمی پایه‌به‌رزی و شکۆیی:

شهرمی ده‌رونه شکۆو گه‌وره‌کانه گه‌ر کاریکی چاکو باشیان کرد، به‌لام له ئاست قه‌ده‌رو ئه‌ندازه‌و به‌خششی خۆیاندا نه‌بوو هه‌ست به‌شهرم ده‌که‌ن، ئه‌مه‌ش به‌شهرمی شکۆو پایه‌به‌رزی دیتته ئه‌ژماردن .

۱۰- شهرم له خۆکردن:

ئه‌مه‌ش شهرمی ده‌رونه به‌رز و بالاکانه که شهرم له خودی خۆی ده‌کات وه‌ک له پیشه‌وه باسمان کرد.

به‌شی چوارهم چهند وینه‌یه‌ک له شهرم

له کتیب و سه‌رچاوه‌کاندا چه‌ندین نمونه‌ی شکو و زیندومان هه‌ن سه‌بارت به‌بابه‌تی شهرم لی‌ره‌دا ناماژیه‌کی خیرا ده‌که‌ین له میانه‌ی چهند پرگه‌یه‌کدا:

یه‌که‌م / شهرمی پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام).

۱- شهرمی پی‌غه‌مبه‌ری نازیمان محمد (ﷺ)

شهرم کردن سیمایه‌کی دیارو به‌رجه‌سته‌ی پی‌غه‌مبه‌ر بووه (ﷺ) وه چه‌ندین به‌لگه‌مان له سونه‌ت و سیره‌تدا هه‌یه، لی‌ره‌دا ناماژ به‌فهرموده‌یک ده‌که‌ین که‌ئهبی سه‌عیدی خودری (خوای لی‌پازی بی‌ت) بو‌مان ده‌گی‌ریتته‌وه (کان رسول الله ﷺ) اشد حیا من العذراء فی خدرها، وکان اذا کره شیئا عرفناه فی وجهه^۱.

۲- شهرمی موسا (عليه السلام)

حه‌زرتی موسا به‌شهرم و خو‌پاریزی ده‌ناسریتته‌وه و ناوبراو هه‌موو لاشه‌ی داده‌پوشی شهرمی ده‌کرد هیچ ئەندامیکی لاشه‌ی به‌ده‌ر که‌وی‌ت ته‌نانه‌ت نه‌و ئەندامه‌نه‌شی که‌عه‌ورته‌ن، به‌م هوی‌ه‌وه هه‌ندی‌ک له‌به‌نی ئیسرائیل نازاریان ده‌دا و ده‌یان ووت ئەم زیاده‌ خو‌داپوشینه‌ی وا ده‌گه‌یه‌نی‌ت که‌عه‌یبه‌یه‌ک له‌لاشه‌ی دا هه‌بی‌ت یان توشی قو‌ری بو‌بی‌ت له‌م باره‌یه‌وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی (ان موسی کان رجلا حییا ستیرا، لا یری من جلده شیئی استحياء منه، فاذاه من اذاه من بني

^۱ متفق علیه

اسرائیل، فقالوا: ما یستتر هذا التستر الا من عیب بجلده اما برص، واما ادره، واما افة. وان الله اراد ان یرئه مما قالوا لموسى، فخلا یوما وحده فوضع ثیابه على الحجر، ثم اغتسل فلما فرغ اقبل الى ثیابه لیاخذها ان الحجر عدا بثوبه، فاخذ موسى عصاه وطلب الحجر، فجعل یقول: ثوبی حجر، ثوبی حجر. حتى انتهى الى ملا من بنی اسرائیل فراوه عریانا احسن ما خلق الله، وابراه مما یقولون، وقام الحجر، فاخذ ثوبه فلبسه، وطفق بالحجر ضربا بعصاه، فوالله ان بالحجر لندبا من اثر ضربه ثلاثا، او اربعا، او خمسا، فذلك قوله: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهاً﴾ الأحزاب: ٦٩.^١

به‌پوختی: موسا پیاویکی شهرمن و داپوشراو بوو، كه‌س هیچ شوینیکی لاشه‌ی نه‌ده‌بینی، هه‌ندی له به‌نی ئیسرائیل ئازاریان ده‌دا و ده‌یان وت: ئەم خو‌داپوشینه‌ی به‌هوی عه‌یبیکه‌وه‌یه له پێسته‌كه‌ی، یان ئاوله‌یه‌تی، یان قۆره، یان هه‌ر ئافه‌تیکی تریه‌تی. خوای گه‌وره‌ی وستی موسا له‌و وتانه‌ی به‌ری کات. روژیکیان کراسه‌كه‌ی له‌سه‌ر به‌ردیک داناو به‌ته‌نها خو‌ی شووری، كه‌ته‌واو بوو چوو کراسه‌كه‌ی به‌ینی و له‌به‌ری بکات، به‌رده‌كه‌ روشت و کراسه‌كه‌ی برد، موساش گوچانه‌كه‌ی هه‌لگرت و داوای له‌ به‌رده‌كه‌ کرد و ده‌یوت: به‌رده‌كه‌ کراسه‌كه‌م، به‌رده‌كه‌ کراسه‌كه‌م، تا گه‌شته‌ جیگایه‌ك خه‌لکانیکی به‌نی ئیسرائیل به‌رووتی بینیان و بیخه‌وشی له‌ش و لاریی موسایان بو‌ده‌رکه‌وت و پروپاگه‌نده‌کانیان پوچه‌ل بووه. به‌رده‌كه‌ وه‌ستاو ئه‌ویش کراسه‌كه‌ی له‌به‌ر کرد و به‌گوچانه‌كه‌شی به‌به‌رده‌كه‌یدا کیشتا. له‌م باره‌یه‌وه ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی كه‌ ده‌فه‌رمووت: باوه‌رداران وه‌ك ئه‌وانه‌ مه‌بن كه‌ ئازاری

^١ رواه البخاری کتاب الانبیاء باب طوفان من السید ومسلم کتاب الفضائل باب فضائل موسی علیه السلام

موسایان د‌دا، ه‌تا خوا خاوینی کرد له و توّمه‌تانه‌ی ئەوان ده‌یانوت، چونکه موسا لای خوا خاوه‌ن ریز و پله‌و پایه‌یه.

شهرمی حه‌زه‌تی موسا (علیه‌السلام) ده‌رئه‌نجامی وره به‌ریزی ته‌واو و حه‌ز و ئاره‌زووه بالاکانی بوو، به ئاراسته‌یه‌ک که داپۆشین‌ی لاشه‌ی پی ته‌واو ترو دروست تر بوو له ده‌رخستنی، بۆیه شهرمی ده‌کرد ئەندامه‌کانی لاشه‌ی بۆ خه‌لکی به‌ده‌ربخات.

دووه‌م / شهرم له ژیان‌ی هاوه‌ل‌اندا (خوایان لی رازی بی‌ت):

۱- شهرمی دایکی ئیمانداران عایشه‌ی کچی ئەبوبه‌کری صدیق (خوایان لی رازی بی‌ت):

عایشه‌ی خوی لی رازی بی‌ت فه‌رمویه‌تی (كنت ادخل بيّتي الذي دفن فيه رسول الله ﷺ) و‌ابی فاضع ثوبی. فاقول: انما هو زوجي و‌ابی. فلما دفن عمر معهم، فوالله ما دخلت الا وانا مشدودة على ثيابي حياء من عمر رضی الله عنه).^۱

به‌واتای من ده‌چومه ماله‌که‌مه‌وه که پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) و باوکمی تییدا نیژرابوو، کراسه‌کم داده‌ناو ده‌موت ئەمه باوکم و میرده‌که‌مه، دوا‌ی ئەوه‌ی عومه‌ر (خوای لی رازی بی‌ت) تییدا نیژرا، سویند به‌خوا نه‌چومه‌ته ژووره‌وه به‌داپۆشراوی نه‌بی‌ت له به‌ر شهرم کردنم له عومه‌ر(خوای لی رازی بی‌ت).

۲- شهرمی ئەبو موسای ئەشعه‌ری (خوای لی رازی بی‌ت):

لهم باره‌یه‌وه و‌تویه‌تی (اني الادخل البيت المظلم اغتسل فيه من الجنابة فاحني فيه ظهري اذا اخذت ثوبي حياء من ربي).^۲

^۱ رواه الامام احمد نقلًا عن الحياء في حياة المسلم ص ۳۱
^۲ هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل ۳۱

بەواتای کە دەچمە ژۆری تاریکەوه بۆ ئەوهی خۆم بشۆم و لەش
گرانی لەسەر خۆم لابەرم پشتم دەچە مینمەوه بۆ هەلگرتنی کراسەکەم
لەبەر شەرم کردنم لە پەرۆردگان.

به‌شی پینجه‌م دیارده‌کانی شهرم

دیارده‌کانی شهرم له دوو سه‌ره‌باسدا ده‌خه‌ینه روو:

باسی یه‌که‌م: له‌دیارده‌کانی شهرم کردن:

۱- مسولمان ده‌بیټ زمانی خاویڤ کاته‌وه له به‌کاره‌ینانی وشه‌ی خراب و ناشیرین و قیزه‌ون، وه‌ک که پرسیاریان له پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) کرد: (أی المسلمین خیر؟ قال: المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده).^۱ واته: کام موسلماننه چاکه؟ فه‌رمووی: ئه‌وه‌ی که موسلمانان له ده‌ست و زمانی پاریزراو بن. شهرم پیویست و خوازراوه له هه‌موو ئه‌وشتانه‌ی له مروقه‌وه گوزارشتی لیده‌کریت له وتارو له‌کردار، شهرم له وتندا ئه‌وه‌یه، مروقه‌ زمانی خاویڤ کاته‌وه له وشه‌ی ناب‌جی و ناشه‌رعی، شهرم دایگری و ته‌ریق بیته‌وه له باسکردنی عه‌ورات، له ره‌وشت و هه‌لسوکه‌وتی خراب، مایه‌ی بی شه‌رمیه‌ی مروقه‌ وشه‌ی بی‌زراو و خراب به‌کاربیټی و حیساب نه‌کات بو ئه‌و کاردانه‌وه‌ی روبه‌روی ده‌بیته‌وه، یان روبه‌روی ئه‌و که‌سانه‌ ده‌بیته‌وه که گوئیستی و ته‌ ناشیرینه‌کانی ئه‌ون.

۲- مه‌به‌ست له وته‌کانی دا هه‌بیټ، له نیو کوپو شوینه گشتیه‌کاندا قسه‌ له‌و شتانه‌دا نه‌کات که په‌یوه‌ندی پیوه‌ نیه، یان بیسووده، ته‌نها خیر و چاکه بلئ یان بیده‌نگ بیټ.

^۱ بروانه پوخته‌ی صحیحی مسلم ل ۵۰.

۳- پیویسته مروّخۆی بیاریزیت له هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که ده‌بیته مایه‌یی زیان و گومان و پروپاگه‌نده‌ی خراب بۆی. شهرم ئه‌وه‌یه مروّخۆ سوپییته له‌سه‌ر پاراستنی ناوبانگی خۆی، شتیك نه‌لیت یان نه‌یکات که که‌سایه‌تی له‌که‌دار ده‌کات و توشی سوکایه‌تی و گالته‌ پیکردن و رق لیبونه‌وه بیته، له‌ به‌رژه‌وه‌ندی مروّخدایه‌ به‌رده‌وام ناوبانگی خاوین و بیگه‌رد بیته، دوور بیته له‌ پروپاگه‌نده‌ی خراب و قسه‌و قسه‌لوکه. (اصمعی) ده‌لیت گویم لیبوو عه‌ره‌بیکی ده‌شته‌کی ده‌یووت (من کساه الحیاء ثوبه لم یر الناس عیبه)¹.

به‌واتای هه‌ر که‌س کراسی شهرمی پۆشی هیچ که‌سیك که‌موکورتیه‌کانی نابینیت .

۴- ئافره‌تی مسولمان که‌رامه‌ت و حیشمه‌تی خۆی بیاریزیت و هه‌ست به‌ چاودی‌ری خوای گه‌وره‌ بکات به‌سه‌ریه‌وه، مافی می‌رده‌که‌ی بیاریزی و دوور که‌ویته‌وه له‌ ریچکه‌ی گومان و شوینی خراب و ناشایسته.

۵- ریزی خاوه‌ن مافه‌کان و پله‌و پایه‌یان بگریته و ریزه‌ که‌سانی گه‌وره‌و زاناو دانا بگریته: وه‌ك حاله‌تی شهرمی عبدالله‌ی کوری عومه‌ر (خوایان لی‌ پازی بیته) که‌ روژیکیان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پرسیا‌ری له‌ هاوه‌له‌کان کرد و فه‌رمووی (ان من الشجر شجرة لا یسقط ورقها، وهي مثل المسلم، حدثوني ما هي؟). فوق‌ الناس فی شجر البادية، ووقع فی نفسی انها النخلة، قال عبدالله: فاستحييت، فقالوا یا رسول الله: اخبرنا

¹ بروانه: موسوعة من اخلاق الرسول ل ۵۳۸

بها، فقال رسول الله (ﷺ): هي النخلة، قال عبدالله: فحدثت ابي بما وقع في نفسي، فقال: لان تكون قلتها احب الي من ان يكون لي كذا وكذا¹.

بهواتای پیغمبهری خوا (ﷺ) فرمووی له نیو داره‌کاندا داریک هه‌یه گه‌لاکانی ناوه‌ریت، ئەم داره وهک مسولمان وایه، ئایا پیم نالین ئەو داره کامه‌یه؟ خه‌لکی وای بو ده‌چوون که داری نیو ده‌شت و دهر و بیابان بیئت. به‌لام له دلی خو‌مدا وتم داری خورمایه، عبدالله وتی به‌لام شهرم کرد بیلیم، وتیان ئەی پیغمبهری خوا (ﷺ) پیمان بلی ئەویش فرمووی داری خورمایه، دوایی به‌باوکم وت ئەوهی له دلما بوو، ئەویش پیی وتم گهر بتوتایه لام خوشترو بوو له‌وهی بلیی او وام به‌دلدا هات.

۶- مسولمان ده‌بیئت شهرم بکات له خه‌لکی و داوینسی خو‌ی به‌دەر نه‌خات که‌مته‌رخه‌م نه‌بیئت له مافه‌کانیان نکۆلی له چاکه‌کانیان نه‌کات. چونکه که‌مته‌رخه‌می له مافه‌کانی خه‌لک و نکۆلی له چاکه‌کانیان نیشانه‌ی بی شهرمییه.

۷- نه‌هی کردن له خراپه‌و بی‌ده‌نگ نه‌بوون لیی، قبول کردنی حه‌ق و راستی له هه‌رکه‌سیکه‌وه بیئت، با نه‌یارو دوژمنیش بیئت. له میژووی ئیسلامدا چه‌ندین نمونه‌ی زیندوو هه‌ن که گه‌واهی ئەم راستیه‌ن و شهرم کردن نه‌بوته‌ به‌ریه‌ست له‌ووتنی حه‌ق و رونکردنه‌وه‌ی راستیه‌کانی ئیسلام، لی‌ره‌دا ئاماژه به‌ چه‌ند نمونه‌یه‌کی زیندوو ده‌دین:

¹ رواه البخاري ۲/۱۳۱ ص ۱۰۸، كتاب العلم، باب الحياء في العلم، ومسلم ۷۰۲۹-۲۸۱۱/۶۳. كتاب صفة القيامة والجنة النار باب مثل المؤمن مثل النخلة

۱- قوره‌یش کاتیك ئافره‌تیکی مه‌خزومی دزی کردبوو مه‌به‌ستیان بوو به شیوه‌یه‌ک سزای له سه‌ر لابدهن و داوا له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بکه‌ن، بۆ ئەم مه‌به‌سته ئوسامه‌یان راسپارد چونکه که‌سیکی خوشه‌ویست بوو لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)، ئوسامه‌ش به پیغه‌مبه‌ری خوای وت، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به توپه‌یه‌وه به ئوسامه‌ی وت (اتشفع فی حد من حدود الله) ئایا شه‌فاعه‌ت ده‌که‌ی بۆ سنوریک له سنوره‌کانی خوای گه‌وره. ئینجا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ستا و فه‌رمووی (إنما أهلك الذين من كان قبلكم، انهم كانوا إذا سرق فيهم الشريف تركوه، وإذا سرق فيهم الضعيف أقاموا عليه الحد، وإيم الله، لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها).^۱

به‌واتای ئەوانه‌ی پێش ئیوه له‌ناو چوون، چونکه کاتیك که‌سیکی خاوه‌ن پایه‌و ده‌سته‌لات دزی بکرده‌یه سزایان نه‌ده‌دا، به‌لام گه‌ر که‌سیکی لاواز و بی‌ده‌سته‌لات دزی بکرده‌یه ئەوا سزایان به‌سه‌ردا ده‌سه‌پاند، سویند به‌خوا گه‌ر فاتیمه‌ی کچی محمد (ﷺ) دزی بکات ده‌ستی ده‌بهرم .

ب- شهرم کردن ریگر نه‌بوو له‌وه‌ی ئوم سه‌لیم خوای لی‌ پازی بی‌ت بی‌ت بۆ لای پیغه‌مبه‌ر و بلی‌ت (یا رسول الله، ان الله لا يستحي من الحق، فهل عن المرأة من غسل اذا احتلمت؟. قال النبي (ﷺ): (اذا رات الماء)، فغطت ام سلمة - تعني وجهها - وقالت يا رسول الله: وتحتلم المرأة؟، قال: (نعم تربت يمينك، فبم يشبهها ولدها؟!)^۲.

^۱ متفق عليه رواه البخاری ۳-۱۲۸۳، برقم ۳۲۸۸، کتاب الانبیاء، باب حدیث الغار. ومسلم ۴۳۶۸-۸/۱۶۸۸ ص ۷۹۹، کتاب الحدود باب قطع السارق الشريف و غيره والنهي عن الشفاعة في الحدود. واللفظ للبخاري
^۲ صحيح البخاري ۱/۱۳۰ ص ۱۰۸. کتاب العلم، باب الحياء في العلم، ومسلم کتاب الحيض، باب وجوب الغسل على المرأة بخروج المنى منها، ص ۱۸۲ برقم ۳۲/۳۱۳-۷۱۰

بهواتای ئەهی پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) خوای گەوره‌ی شهرم له وتنی حەق ناکات، ئایا ئافرهت گەر (شەیتانی) بوو خۆشۆڕینی له‌سه‌ره؟ ئەویش فەرمووی: گەر ئاوی بینی؟ ئوم‌سه‌له‌مه‌ روی داپۆشی و وتی: ئەهی پێغه‌مبەری خوا، ئایا ئافرهت ئاوی دیتەوه؟! فەرمووی: بە‌ئێ، ئەهی نەوه‌کانی چۆن به‌و دەچن.

هه‌روه‌ك‌ حەزرتی عائیشە خوای لی‌ پازی بی‌ت فەرموویەتی (نعم النساء نساء الانصار لم يمنعن الحياء ان يتفقهن في الدين)^١.

بهواتای چاکترینی ئافره‌تان ئافره‌تانی ئەنصارن شهرم کردن وایان لی‌ناکه‌ت شارەزا نەبن له‌ ئاینه‌که‌یان.

ج- ئیمامی عومەر خوای لی‌ پازی بی‌ت له‌وتاری‌کدا وتی ماره‌یی ئافره‌تان زیاد مه‌که‌ن. ئافره‌تیک‌ وه‌لامی دایه‌وه‌ و وتی: خوای گەوره‌ له‌م باره‌یه‌وه‌ فەرموویەتی: ﴿وَأْتَيْتُمُ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا﴾ النساء: ٢٠. ئیمامی عومەر فەرمووی ئافره‌ته‌که‌ مه‌به‌ستی پیکاو منیش هه‌له‌م کرد. لی‌ره‌دا شهرم کردن ری‌گر نەبوو له‌وه‌ی ئەو ئافره‌ته‌ به‌رگری له‌ مافی ئافره‌تان بکات، هه‌روه‌ها شهرم کردن ری‌گر نەبوو له‌وه‌ی ئیمامی عومەر پۆزش بی‌نیته‌وه‌ بو‌هه‌له‌که‌ی.

ء- موجه‌ید فەرموویەتی (لا يتعلم العلم مستحيي ولا مستكبر)^٢.

بهواتای که‌سانی شهرمن و لوت به‌رز و خۆبه‌گه‌وره‌ زان فی‌ری‌ زانست

نابن

^١ اخرجه البخاری ١-٦٠. كتاب العلم. باب الحياء في العلم ومسلم ١-٢٦١ برقم ٣٣٢ كتاب الحيض

^٢ رواه البخاري ص ١٠٨ كتاب العلم _ باب الحياء في العلم

باسی دووهم: ئەو دیاردانەوهی پێچەوانە‌ی شەرم و ئابروون:

ئەم دیاردانە لەم سەردەم و بارودۆخەدا زۆرو بیئەندازەن، رەوشت و بەهاکان تا رادەیه‌کی زۆر کال و ئاوەژوو بۆتەوه و چاکە بە خراپە لە قەڵەم دەدری و خراپەش بە چاکە لیڤەدا ئاماژە بە هەندیک لەو دیاردانە دەدەین:

١- کەسانیک هەن ناچنە مزگەوت و نازانن دەرگاکانی مزگەوت لە کوپۆهیه، مەگەر خەلکانیک ببینن و شەرمی لیبکەن، بەلام شەرم لە خوای گەورە ناکەن.

٢- کەسانیک هەن لە ماله‌کانیاندا سەتەلایتەکانیان لەسەر ئەو کەنالانەیه کە بەردەوام دیمەنی و روژینه‌رو ئارەزوو بازی و بانگەشه بۆ تاوان و داوین پیسی دەکەن لە ژیر لافیتە‌ی جوړاو جوړدا، خووی و خیزان و مال و مندالی تەماشای ئەو کەنالانە دەکەن، شەرم لە خوایان و لە خوای گەورە ناکەن.

٣- کەسانیک هەن فلیمی روت و خراپ دەکپن و لە ماله‌کانیاندا نمایشی دەکەن و خوایان و خانەوادەکانیان تەماشای دەکەن و ئەم فلیمانەش روخینه‌روو لە ناوبەری رەوشت و بەها پیروژەکانی مروقه‌و بانگەشه‌یه بۆ لادان و خراپەو داوین پیسی.

٤- ئافرەتانیک خوایان دەچوینن بە هاوشیوهی پیاوان، هەرودها پیاوانیکیش خوایان بەهاوشیوهی ئافرەتان دەچوینن. ئەم کارانەش پێچەوانە‌ی شەریعت و فیتە‌تی دروستی مروقایەتی و شەرم و شکۆیی و نەریتی رەسەنن.

۵- ئافره تانیک به شیوازیک له مال دینه دەرەوه بەرهو بازار و شوینە گشتیهکان، خویان دەرزیڤنهوه جلویهرگیکی نیمچه روت و تەنک و تەسک له بەر دەکەن، تیکه لای پیوانی نامەحرەم دەبن و خویان بۆن خۆش دەکەن و نمایشی لەش و لاریان دەکەن.

۶- خواردنی مالی مسولمانان له هەتیو و بیوژن و خزمەت کارو کریکار، له کاتیکیدا خوی گەوره نیعمەتی مال و سامانی زۆری پیبەخشیوه.

۷- هەندیك له بازگان و دوکاندار، کریارهکانیان فریو دەدەن و بیبشەرمانه درۆ و فیلیان لی دەکەن.

۸- کەسانیک قەرزیک زۆر دەکەن له خەلکی و دواتر دوی دەخەن و دەستی دەستی به خاوەنەکە دەکەن و له کاتیکیدا توانای دانەوهی قەرزەکیان هەیه.

۹- کەسانیک هەن له گەل خەلکی و هاوئانیاندا به رهوشت جوانی مامه له دەکەن، به لام به پیچەوانهوه له گەل دایک و باوک و خیزان و نهوهکانیاندا به زبیری و توندی مامه له دەکەن.

۱۰- کەسانیک هەن خوی گەوره مۆک و سامانی زۆری پی به خشیون به لام به کاری دینن بۆ ئارهزوو بازی و کاری نارهوا به لام گەر داوی هاوکاری و کۆمهک و به خشینیان لیبکریت له پیناوی خوادا ئەوا رژد و رهزیل و دەست گوشراون.

۱۱- وابەسته و ئالوده بوون به گوی گرتن له گۆرانی به تاییهت ئەو گۆرانیانە که ورۆژینهرن و بانگه‌شەن بۆ خراپه و داوین پیسی و روت و قوتی.

۱۲- کهسانیک هه‌ن رۆله‌و نه‌وه‌کانیان فه‌رامۆش کردووه و په‌روه‌رده‌یان نه‌کردون، به‌لکو ویل و گومرای نیو شه‌قام و بازاره‌کان کراون و، خووپه‌وشتی جوان و په‌سه‌ندیان له ده‌ست داوه‌و زیان به‌ خو‌یان و به‌ خه‌لکی ده‌گه‌یه‌نن.

به‌شی شه‌شهم

میکانیزی به‌دهست هیئانی شهرم و خورازاندنه‌وه پیی

میکانیزی به‌دهست هیئانی ره‌وشته چاک و په‌سه‌نده‌کان زۆرن و لی‌ره‌دا ئاماژیه‌ک به و خالانه دده‌ین که زیاتر پی‌ویسته، بیگومان گۆرینی ره‌وشته و نه‌ریتیک که له دهرودا چه‌سپاو بیته کاریکی ساناو ساده نییه، به‌لکو قورس و گرانه له‌سه‌ر سروشتی مروّ، به‌لام کاریکی نه‌شیاوو ئه‌سته‌م نییه، ئه‌وه‌تا هاوه‌له‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ئاین و بیروباوه‌ری بنچینه‌یی نه‌فامی خویان گۆری له کاتیکدا گۆرینی ئاین و بیروباوه‌ر کاریکی قورس و گرانت‌ره له گۆرینی ره‌وشته و به‌هاکان.

بو به‌دهست هیئانی ره‌وشته هۆکارو میکانیزی واهن له میانیه‌وه مروّ ده‌توانیت ره‌وشته جوان و په‌سه‌ند به‌دهست بیئیت، به‌لام ئه‌م به‌دهست هیئانه پی‌ویستی به‌نیته‌ی پاک و راست و زانستیکی به‌سود هیه. لی‌ره‌دا ئاماژ به‌ه‌ندی که له‌وه‌میکانیزمانه دده‌ین که‌ده‌بیته مایه‌یی به‌دهست هیئانی شهرم و خورازاندنه‌وه به‌م ره‌وشته به‌رز و پیروژه، له‌چهند خالی‌کدا:

۱- نزاو پارانه‌وه: ئه‌مه‌ش چه‌کی بروادارانه‌وه هانا بو په‌روه‌ردگاری ده‌بات تا رزق و ناز و نیعمه‌تی شهرمی پیی به‌خشیت و ره‌وشته خراپی لی دوربخاته‌وه. پیغه‌مبه‌ری ئازیز (ﷺ) له‌ نزاو ده‌ست پی‌کردنیدا ده‌یفه‌رموو (... واهدنی لاحسن الاخلاق لا یهدی لاحسنها الا انت واصرف عني سیئتها لا یصرف عني سیئها الا انت)^۱.

^۱ رواه مسلم ۵۳۵/۱ برقم ۷۷۱ کتاب صلاة المسافرين وقصرها باب الدعاء في الصلاة اللیل و قیامة

به‌واتای په‌روه‌ردگار را رینمویم بکه بو چاکترین ره‌وشت، رینمویی که‌ری نیه بو چاکترین ره‌وشت جگه له تو، ره‌وشتی خراپم لی دورخه‌روه، جگه له تو که‌س ره‌وشتی خراپم لی دور ناخاته‌وه.

هه‌روه‌ها فهرمویه‌تی (اللهم اني اعوذ بك من منكرات الاخلاق والاعمال و الاهواء)^۱.

به‌واتای خوییه په‌نا به تو ده‌گرم له ره‌وشت و کردار و حه‌زو ئاره‌زووی خراپ و ناپه‌سه‌ند.

۲-هه‌ست کردن به چاودی‌ری کردنی خوی گه‌وره له په‌نهانی و ئاشکراییدا:

بروا له دل و ده‌روندا به‌هیز ده‌بیئت به زور کردنی تاعه‌ت و خوییه‌رستی و دور که‌وتنه‌وه له گونا‌هو تاوان (موحاسبه‌بی) له مباره‌یه‌وه و تویه‌تی (المراقبة علم القلب بقرب الرب، كلما قويت المعرفة بالله قوي الحياء من قربه و نظره)^۲.

به‌واتای: چاودی‌ری، زانینی دل به نزیکی په‌روه‌ردگار، هه‌رچه‌نده ناسینی خوی گه‌وره به‌هیز بیئت، شهرم کردنیش به‌هیز ده‌بیئت له نزیکی و ته‌ماشا کردنی خوی گه‌وره بو به‌نده‌که.

ئه‌مه‌و گه‌ر مروّقه‌هه‌ستی کرد که‌مته‌رخه‌مه له فهرمانه‌کانی خوی گه‌وره، ئه‌وا هه‌ول ده‌دات و داوا له په‌روه‌ردگار ده‌کات یارمه‌تی بدات، تا به‌ته‌واوی و به‌کاملی و به‌دروستی فهرمانه‌کانی جی به‌جی بکات، لی‌رده‌دا مروّقه‌به‌راورد ده‌کات له نیوان نیعمه‌ت و چاکه‌کانی خوی گه‌وره

^۱ رواه الترمذي ۵۷۵/۵ برقم ۳۵۹۱ کتاب الدعوات عن رسول الله (ﷺ) باب دعاء ام سلمة
^۲ بروانه الحياء في الحياة المسلم لا ۴۰

به سه‌ریه‌وه و، ئەو که‌مته‌رخه‌مییه‌ی نواندویه‌تی، ئەمه‌ش بیگومان
شهرم کردنی لی فه‌راهه‌م دیت.^۱

هه‌ر له‌م باره‌وه‌ جونه‌ید (ره‌حه‌تی خوای لیبت) فه‌رمویه‌تی (الحیاء
رؤیة الالاء ورؤیة التقصیر فیتولد بینهما حالة تسمى: الحیاء).^۲

به‌واتای شهرم کردن بینینی نیعه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگارو بینینی
که‌مته‌رخه‌مییه‌کانه، له نیوان ئەم دوانه‌دا حاله‌تیک دیته‌دی که پیی ی
ده‌وتریت شهرم کردن.

۳- تیکۆشان: ره‌وشتی به‌رز و جوان و له نیویاندا شهرم کردن
جۆریکه له رینمویی کردن، به‌هه‌ول و تیکۆشان به‌ ده‌ست دی هه‌روه‌ک
خوای گه‌وره له قورئاندا فه‌رمویه‌تی ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ العنکبوت: ۶۹.

تیکۆشان پیویستی به‌به‌رده‌وامی هه‌یه ئەوه ناگه‌یه‌نیت که مرۆف
جاریک یان چه‌ند جاریک تیبکۆشییت و کۆششی ده‌رونی خوای بکات،
به‌لکو ئەوه ده‌خواییت مرۆف تا مردن به‌به‌رده‌وامی خه‌ریکی
خاوینکردنه‌وه‌ی ده‌رونی خوای بییت، چونکه تیکۆشان خاوپه‌رستییه‌و
ده‌چیته‌ نیو فه‌رمانی خوای گه‌وره‌وه که فه‌رمویه‌تی ﴿وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى
يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ الحجر: ۹۹. واته: به‌رده‌وام په‌روه‌ردگار ت پیه‌رسته، هه‌تا
مردن یه‌خه‌ت پی ده‌گریت.

۴- لیپرسیینه‌وه: پیویسته مرۆف ره‌خنه له خوای بگریت و
سه‌رزه‌نشتی بکات، کاتیکی کاریکی ئەنجام دا پییچه‌وانه بوو به شهرم و
ره‌وشت جوانیه‌وه، وای لی بکات جاریکی تر نه‌گه‌ریته‌وه سه‌ری، له‌گه‌ل

^۱ پروانه ته‌فسیری سه‌عدی ۱/ ۸۵۳ له سه‌رچاوه‌ی پییشوو وه‌رگیراوه ۴۰ لا

^۲ پروانه نضرة النعيم لاپه‌ره ۱۸۰۲

کارکردن به بنه‌مای پاداشت و سزا، هه‌رکات کاری چاکی کرد ئه‌وا پاداشتی ده‌رونی خو‌ی بداته‌وه به‌و شتانه‌ی ریپیدراون، ئه‌گه‌ر که‌مته‌رخه‌م بوو یان خراپه‌ی کرد، ئه‌وا پیویسته زیرو توند بی‌ت به‌رامبه‌ر به‌ ده‌رونی خو‌ی و زال بی‌ت به‌سه‌ری دا و، ئه‌وه‌ی ده‌رونی ویستی ریگری لی بکات. ئه‌مانه‌ش هه‌موو ده‌بنه‌ مایه‌یی ریخستن و هه‌موار کردنی ره‌فتارو هه‌لسوکه‌وتی مرو‌ف‌ه‌ره‌و چاکترین شیوه‌.

۵-بیر کردنه‌وه له ناسینی خوای گه‌وره: ئه‌مه‌ش له میانه‌ی ناوه‌ پیرۆز و سیفاته به‌رزو جوانه‌کانیه‌وه ده‌بی‌ت، که‌ چاودی‌ری خوا به‌سه‌ر به‌نده‌کانیه‌وه ده‌گه‌یه‌نی‌ت، وه‌ک (الرقيب. الشهيد. العليم. السميع. البصير). گه‌ر به‌شیوه‌یه‌کی قول و دروست بی‌ری کرده‌وه له ناو و سیفاته به‌رز و جوانه‌کانی خوای گه‌وره ئه‌وا له دایا گه‌وره‌یی خوای گه‌وره په‌ره ده‌سی‌نی و گه‌وره ده‌بی‌ت. حاته‌می ئه‌صه‌م وتویه‌تی (تعاهد نفسك في ثلاث: اذا عملت فاذا نظر الله تعالى عليك، واذا تكلمت فانظر سمع الله منك، واذا سكت فانظر علم الله فيك).^۱ به‌واتای (خوت له‌سه‌ر سی بار رابینه: هه‌ر کاریکت کرد بیر له چاودی‌ری خوای گه‌وره بکه به‌سه‌رتا، وه ئه‌گه‌ر قسه‌یه‌کت کرد به‌روانه خوای گه‌وره وته‌کانت ده‌بیستی‌ت، وه گه‌ر بی‌ده‌نگ بویت به‌روانه خوای گه‌وره ناگاداری دل و ده‌رونته).

هه‌ندی له زانایان فه‌رمویانه (صدق الايمان التعظيم لله، وثمرته الحياء من الله) به‌واتای راستیه‌تی ئیمان به‌گه‌وره گرتنی خوای گه‌وره‌یه و به‌رو بومه‌که‌شی شهرم کردنه له خوای گه‌وره

^۱ به‌روانه موسوعة من أخلاق الرسول لاپه‌ره ۵۵۶

٦- بیرکردنه‌وه له ده‌رئه‌نجامی واز هه‌ینان له شهرم کردن: ئەمه‌ش به بیرکردنه‌وه له‌وه‌ی که واز هه‌ینان له شهرم کردن په‌شیمانی و خه‌م و حه‌سره‌ت و رق و تو‌په‌یی له ده‌رونی خه‌لکدا دینیتته‌دی، ئەمه‌ش وا ده‌خو‌زیت مرۆف خۆی برا‌زینیتته‌وه به ره‌وشتی جوان و له نیویاندا شهرم کردن.

٧- خو‌پاراستن له بیئومییدی سه‌باره‌ت به چاکبوونی دل و ده‌رون: که‌سانیک هه‌ن گه‌ر تو‌وشی شتییک بوون که پیچه‌وانه‌ی به‌هاو ره‌وشتی بوو، هه‌ولیان دا خو‌یانی لی‌ پزگار بکه‌ن، به‌لام سه‌رکه‌وتوو نه‌بوون، لی‌رده‌ا تو‌وشی بیئومییدی ده‌بن له‌خو‌ چاکردن و، واز له‌هه‌ول و تی‌کو‌شان ده‌هه‌ین.

ئه‌مجۆره کارو بیرکردنه‌وانه بو‌ پروادار نه‌شیاوه، به‌لکو پی‌ویسته له‌سه‌ری ویست و خواستی به‌هه‌یز بکات و هه‌ول بدات بو‌ ته‌واوکردنی ده‌رونی خۆی، وه تی‌یکۆشیت بو‌ له‌ناو‌بردنی خه‌وش و که‌مو کورته‌کانی، ده‌بی‌ت بزانی که‌سانیک زۆر هه‌ن به‌هۆی هه‌ول و تی‌کو‌شانی به‌رده‌وامی خو‌یانه‌وه گۆرانیان به‌سه‌ردا هات و هه‌له‌و تاوان و که‌موکورتیه‌کانیان که‌می کرد.

٨- سو‌پاس گو‌زاری نیعمه‌ته‌کانی خو‌ای گه‌وره: نیعمه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگار به‌سه‌ر به‌نده‌کانیه‌وه زۆر و بی‌شومارن و نایه‌نه ژماردن هه‌روه‌ک خو‌ای گه‌وره له قورئاندا فه‌رمویه‌تی ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾ إبراهیم: ٧.

به‌واتای له‌یادتان بی‌ت که په‌روه‌ردگارتان بپاری داوه، سو‌یند به‌خوا ئەگه‌ر سو‌پاس گو‌زارو شوکرانه بژیرین رزق و رۆزی و نازو نیعمه‌تتان به‌سه‌ردا ده‌رژینم و زیادی ده‌که‌م، به‌لام: ئەگه‌ر ناشو‌کرو سو‌پاس ناپه‌زیرین، به‌راستی ئەو کاته ئیتر تۆله‌و سزای من زۆر به‌ نازار ده‌بی‌ت.

۹- بهره‌وام بوون له خویندنه‌وهی ئه‌و کتیب و نامیلکه و بابه‌تانه‌ی سه‌بارت به فه‌زلی شهرم و ئابروو نوسراون. هه‌روه‌ها ئه‌و کتیبانه‌ی باسی ره‌وشت ده‌که‌ن، له بهره‌وه‌ی مرۆف گهر هوشیارو ئاگادار بی‌ت به ره‌وشته به‌رزو جوانه‌کان ئه‌و فاکته‌ریکی باشه بوئه‌وه‌ی وا به‌سته‌ی ئه‌و ئاکارو ره‌وشتانه بی‌ت و له‌وپی‌ناوه‌دا هه‌ول و تی‌کووشان بکات و دوور که‌ویته‌وه له سستی و که‌مته‌رخه‌می.

۱۰- هاو‌رییه‌تی کردنی پیاو چاکان و پایه‌ند بوون به ره‌وشته‌کانیانه‌وه له بهره‌وه‌ی مرۆف له سروشتی خۆیدا هاو‌رییه‌تی ده‌ورو به‌ر کاری تی‌ده‌کات، مواهید له‌م باره‌یه‌وه فه‌رمویه‌تی (لو أن المسلم لم یصب من اخیه الا ان حیاءه منه یمنعه من المعاصی لکفاه) ^۱.

به‌واتای گهر مسو‌لمان له برا مسو‌لمانه‌که‌ی هیچی ده‌ست نه‌که‌ویت، ئه‌و شهرم لی‌کردنه‌که‌ی به‌سه‌ بو‌ی که ده‌یپاریزیت له گونا‌هو تاوان.

۱۱- خویندنه‌وه‌ی ژیاننامه‌ی ئه‌و پیاو چاکانه‌ی که مامو‌ستا و رابه‌رن و له‌سه‌روی هه‌موانه‌وه ژیان نامه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) ئیمامی ئین حه‌زم (ره‌حه‌متی خ‌وای لی‌بی‌ت) فه‌رمویه‌تی (هه‌ر که‌سیک خیری روژی دوایی و دانایی دونیا و دروستی ژیان و به‌ ده‌ست هی‌نانی هه‌موو فه‌زل و ره‌وشته په‌سه‌ند و چاکه‌کانی ده‌ویت، با پایه‌ندی پی‌غه‌مبه‌ری خوا بی‌ت (ﷺ)) ^۲.

ئینجا خویندنه‌وه‌ی ژیاننامه‌ی پی‌غه‌مبه‌ران و هاوه‌لان و زانیانی پایه‌به‌رزی ئیسلام به‌ مه‌به‌ستی سود بینین له ره‌وشت و ئاکارو خواپه‌رستیان به‌ گشتی.

^۱ بروانه موسوعة من أخلاق الرسول لاپه‌ره ۵۵۶
^۲ رواه البيهقي في شعب الايمان نقلا عن الحياء في حياة المسلم ص ۴۳

١٢- وره به‌رزى: وره به‌رزى پيويستى به هه‌ول و تيكوشانى بالا هه‌يه، خاوه‌نه‌كه‌ى بيژى ديتته‌وه له نه‌نجامداني كردارى سوک و قيزه‌ون، وره به‌رزى خاوه‌نه‌كه‌ى ده‌پاريژيت له هه‌لوپستى سوک و رسوايى و هه‌نگرتنى سيفاتى خراپ و نارها، له‌م باره‌يه‌وه ئيمامى ئيبين القيم فه‌رمويه‌تى (فمن علت همه، وخشعت نفسه اتصف بكل خلق جميل، ومن دنت همته، وطغت نفسه اتصف بكل خلق رذيل).^١

به‌واتاى هه‌رکه‌سيک وره‌ى به‌رز بوو، ده‌رونيكى ملکه‌چى هه‌بوو، نه‌وا نه‌و که‌سه به‌خاوه‌نى هه‌موو ره‌وشت گه‌ليكى جوان داده‌نريت. هه‌رکه‌س وره‌يه‌كى نزمى هه‌بوو، وه ده‌رونى زال بوو به‌سه‌ريدا نه‌وا نه‌و که‌سه به‌خاوه‌نى هه‌موو خراپه‌و سوکيه‌ک داده‌نريت).

هه‌روه‌ها فه‌رمويه‌تى (فالنفوس الشريفة لا ترضى من الاشياء الا باعلاها، وافضلها، و احمدها عاقبة. والنفوس الدنيئة تحوم حول الدنات وتقع عليها كما يقع الذباب على الاقذار. فالنفس الشريفة العلية لا ترضى بالظلم، ولا بالفواحش، ولا بالسرقه، والخيانة، لانها اكبر من ذلك و اجل. والنفوس المهينة الحقرة والخسيسه بالضد من ذلك).^٢

به‌واتاى دل و ده‌رونه به‌رز و شكوداره‌كان رازى نايبت به‌شته‌كان، جگه له شته گه‌وره‌و بالاكان و چاكه‌كان، نه‌و شتانه‌ى نه‌نجامى ستايش كراويان هه‌يه، به‌لام ده‌رونه به‌د و خراپه‌كان به‌ده‌ورى شته خراپه‌كاندا ده‌خولينه‌وه، به‌سه‌ريه‌وه ده‌نيشنه‌وه هه‌روه‌ك چون ميش به‌سه‌ر شتى پيسه‌وه ده‌نيشيتته‌وه، ده‌رونه شه‌ره‌ف مه‌نده بالاكان رازى نايبت به‌زولم و خراپه‌كارى و دزى و خيانه‌ت، له به‌رته‌وه‌ى نه‌م ده‌رونانه زور

^١ الفوائد ١٤٤/١ نقلا عن الحياء في حياة المسلم، ص ٤٤

^٢ الفوائد ١٧٧-١٧٨-١ نقلا عن المصدر السابق ص ٤٤

له‌وه گه‌وره‌ترو به‌ریزترین که کاری وایان لیبوه‌شیتته‌وه، به‌لام دهرونه بوگهن و خراپه‌کان به پیچیه‌وانه‌ی ئەمه‌هن.

۱۳- ئارامگرتن: یه‌کیک له گرنگترین ئەو بنه‌مایانه‌ی که ره‌وشتی چاکی له‌سه‌ر بینا ده‌کریت ئارامگرتنه، چونکه له میانه‌یه‌وه مروقت فییری خوگری و خواردنه‌وه‌ی رق و کینه‌کانی و دوور که‌وتنه‌وه له ئازاردنی خه‌لکی ده‌بییت، هه‌روه‌ها فییری نه‌رم و نیانی و دوور که‌وتنه‌وه له سه‌رکه‌شی و هه‌له‌شه‌یی ده‌بییت.

۱۴- پاکیزه‌یی: پاکیزه‌یی و امان لیده‌کات دوور که‌وینه‌وه له سیفاتی خراب له ره‌فتار و گوته‌ر و خراپه‌کاری و به‌خیلی و درۆ دووزمانی و غه‌یبه‌ت و... هه‌روه‌ها پاکیزه‌یی و شه‌رم کردن خو‌ی له‌خویدا چله‌پۆپه‌ی هه‌موو کاریکی چاکه‌یه.

۱۵- خویندنه‌وه‌ی قورئان به بیرکردنه‌وه و تیرامان، قورئان کتیبی رینوینی و روناکییه، کتیبی ره‌وشت و ده‌ستوری ژبان‌ه‌و رینمونی که‌ره بو هه‌موو کارو ئا‌کاریکی جوان وه راسپاردی گه‌وره‌و گشتی و فراوانی تیدایه بو بنه‌ماکانی ره‌وشت به‌رزی وه‌گه‌ر مروقتیه‌تی وابه‌سته‌ی بن ئەوا ره‌وتی ژبان به ئاراسته‌یه‌کی زۆر باشدا ده‌روات، لی‌رده‌ها ته‌نها ئاماژه به ئایه‌تیکی قورئان ده‌که‌ین که ره‌وشته به‌رزه‌کانی کو‌کردۆته‌وه ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ الأعراف: ۱۹۹. به‌واتای کاری ئاسان له خه‌لکی داوا بکه‌و چاوپۆشی له هه‌له‌و که‌موکۆریه‌کانیان بکه‌و، فه‌رمان بده به چاکه‌و کرده‌وه‌یه‌ک که په‌سه‌ندی شه‌رعه، روش وهرگی‌ره‌و پشت بکه له نه‌فام و تینه‌گه‌شتوان.

۱۶- رزگار بوون له ده‌سته‌لاتی هه‌زو ئاره‌زووی دل و دهرۆن: رزگار بوون و دهرباز بوون له ده‌سته‌لاتی هه‌زو ئاره‌زووه دهرۆنیه‌کان ده‌بیته مایه‌ی ئاوه‌دانی دل و دهرۆن به خواپه‌رستی و هه‌ولدان بو به‌ده‌ست

هینانی رهامندی خوای گه‌وره، ئیمامی غه‌زالی (ره‌حمه‌تی خوای لیبیت) فهرمویه‌تی (فکل ذلك لتساعد دخان الهوی الی القلب حتی یظلم و تنطفی منه انواره، فینطفی نور الحیاء، والمروءة، والایمان، ویسعی فی تحصیل مراد الشیطان).^۱

واتا: هه‌موو ئه‌وانه به‌هوی به‌رزبونه‌وه‌ی دووکه‌لی ئاره‌زوو ویستیه‌وه دیته‌دی و ده‌گاته‌ دل و دهرن، ئه‌وکاته‌ دل تاریک ده‌بییت و روناکیه‌کانی ده‌کوژینه‌وه، ئینجا روناکی شهرم و پیاوه‌تی و جوامیری و ئیمان ده‌کوژینه‌وه و، دهرونه‌که هه‌ول دها بو به‌ده‌ست هینانی مه‌رازه‌کانی شه‌یتان.

۱۷- خاوین کردنه‌وه‌ی دل و دهرن به‌ عیباده‌ت و خوا په‌رستی: ئه‌مه‌ش گه‌وره‌ترین میکانیزمه بو به‌ ده‌ست هینانی ره‌وشته به‌رزو بالاکان خوای گه‌وره‌ش له قورئاندا فهرمویه‌تی ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ الشمس: ۹.

واتا: به‌راستی ئه‌و که‌سه سه‌رفرازه که دهرونی پاک و پوخته کرده‌وه و ئیمان و ترسی خوای تیا رواندووه .

هه‌روه‌ها فهرمویه‌تی ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ الاعلی: ۱۳ واتا: ئه‌و که‌سه سه‌رفرازه که دهرونی خوی پاک راگرتووه .

۱۸- وه‌فاداری به‌رامبه‌ر به‌ خوای گه‌وره‌و به‌رامبه‌ر به‌ خه‌لکان: هه‌رکه‌سیک وابه‌سته‌ی ئه‌م سیفته‌ بییت، دوور که‌ویته‌وه له کارو ره‌فتاری خراب، ئه‌وا سه‌رفراز و سه‌رکه‌وتوووه. ئیمامی ئه‌بو حاتهم

^۱ احیاء علوم الدین ۳-۴۷ نقلا عن الحیاء فی حیاة المسلم ص ۴۵

(ره‌حمه‌تی خوای لیبیت (وتویه‌تی (ولا حیا لمن لا وفاء له، ولا وفاء لمن لا اخاء له، ومن قل حیاؤه صنع ما شاء وقال ما احب).^۱

به‌واتای هه‌ر که‌سیک وه‌فای نه‌بیّت ئه‌وا شه‌رمی نییه، وه‌ هه‌ر که‌سیک
برایه‌تی نه‌زانیت وه‌فای نییه، هه‌ر که‌سیک شه‌رمی که‌م بیّت هه‌رچی
بیه‌ویّت ده‌یکات و هه‌رچی هه‌زیکات ده‌یلّیت.

^۱ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لاپه‌ره ۴۵

بەشی حەوتەم

شوینەواری رەوشت و شەرم لە سەر تاک و کۆمەڵ

شەرم بە مانا شەرعیه‌که‌ی کارێکی خوازراوه و پیغەمبەری ئازیز (ﷺ) بۆ ئەم مەبەستە هانمان دەدات، لەبەرئەوه‌ی هۆکارێکە بۆ کاری خێرو چاکە بەرپەستێکە لەبەردەم گوناھو تاوان، مڕۆژە دوور دەخاتەوه‌ لە کاری نەشیاو و ناپه‌وا رێگری دەکات و لەو کارانە‌ی دەبیته‌ مایه‌یی شورەیی و گله‌یی، گەر ئەمانە شوینەواری شەرم بن ئەوا بیگومان شەرم رەوشتیکی بەرز و ستایش کراوه‌ و هەرخیری لێدەوه‌ شیتەوه‌، کەسیک کارێکی خراپە‌ی بەدڵدا بیته‌ ئەوا شەرم کردنە‌که‌ی ناهیلێته‌ ئەنجامی بدات. گەر کەسیکی نەفام دەستدریژی بکاتە سەر ئەوا شەرمە‌که‌ی رێگری دەکات لەوه‌ی خراپە بەخراپە وەلام بداتەوه‌، یان کەسیک داوای شتیکی لێبکات ئەوا شەرمە‌که‌ی رێگری دەکات لەوه‌ی بیبەشی بکات. هەروەها لە نیو کۆپو خەلکدا شەرمە‌که‌ی زمانی دەپاریزێته‌ له‌و گوتارانە‌ی کە نەشیاون، هەروەها ئەو باس و خواسانە‌ی پەییوەندیان بەوه‌وه‌ نیه‌.

ئەمەو شوینەواری شەرم کردن زۆر لەمانە گەورەترو بەرفراوانتره‌ و سنوری تاک تێدەپەرینێته‌ و کاریگەری لەسەرتاک بەجێدەهێلێ و کاردەکاتە سەر کۆمە‌لگا و نەتەوه‌ بەگشتی، لە بەر گرنگی باسە‌که‌مان دابەشی دەکەین بۆ دوو سەرە باسی سەرەکی:

باسی یه که م: شوینه‌واری ره‌وشت له سه‌ر کۆمه‌لگا و نه‌ته‌وه و تاکه‌که‌سی

۱- سه‌بارته به کۆمه‌لگا و نه‌ته‌وه:

لیڤه‌دا ئاماژه به چه‌ند شوینه‌واریک ده‌ده‌ین به کورتی.

۱- هی‌زو توانای نه‌ته‌وه و زۆربونی به‌ره‌م: ره‌وشت بئه‌مای سه‌ره‌کی دامه‌زاندنی شارستانیه‌کانه، به‌ئه‌زمون سه‌لمینراوه که بیروباوه‌ر و ره‌وشت و دابونه‌ریتی ره‌سه‌ن و دروست، بزوینه‌ری سه‌ره‌کین بۆ دروست بوونی کۆمه‌لگایه‌کی چاک، ئه‌گه‌ر کۆمه‌لگا له‌سه‌ر ئه‌م بئه‌مایانه بیناو په‌روه‌رده کرا، ئه‌وا ئه‌و کات ئه‌وه‌نده یاساو ریسات پیویست نابێ بۆ چاکردنی ره‌وتی کۆمه‌لگا. هه‌رکات کۆمه‌لگا تووشی نیفلیجی ره‌وشت بوو ئه‌وا ئه‌و بئه‌مایانه‌ی له‌ ده‌ست داوه که زۆریک له‌ چالاکیه کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی له‌سه‌ر بیناکراوه، هه‌روه‌ها ئه‌و بئه‌مایانه‌ی که متمانه‌ی خه‌لکی له‌سه‌ر دامه‌زراوه، به‌م شیوه‌یه کۆمه‌لگا کاریگه‌ری فیکری و گیانی له‌ ده‌ست ده‌دات، هه‌رچه‌نده توانای شارستانی مادی له‌ فراوان بوون و گه‌شه‌کردندا بی‌ت. هه‌ر بۆیه ناتوانین به‌رده‌وام بین له‌ گرتنه‌ به‌ری ریگایه‌کی راست و دروست بۆ به‌ره‌م هی‌نان و گه‌شه‌کردن تا خاوه‌نی ره‌وشتیکی قول و دابونه‌ریتیکی ره‌سه‌ن و دامه‌زراو نه‌بین له‌ ناخ و خودی خو‌ماندا.

ب- زۆربونی رزق و به‌ره‌که‌ت له‌ رۆزی و مال و ژبان و ته‌مه‌ندا له‌م باره‌یه‌وه پیغه‌مبه‌ری ئازیز فه‌رمویه‌تی (ﷺ) (انه من اعطي حظه من الرفق فقد اعطي حظه من خير الدنيا والاخرة، وصلة الرحم، وحسن الخلق، وحسن الجوار، يعمران الديار ويزيدان في الاعمار).^۱

^۱ رواه الامام احمد ۱۵۹/۶ نقلا عن الحياء في حياة المسلم ص ۴۷

به‌واتای هەر که سیک پشکی خوی پی درابیت له نهرم و نیانی، نه‌وا به‌شی خوی پی‌دراوه له خیرو چاکه‌ی ژیانی دونیا و روژی دواپی، به‌جیه‌نیانی مافی خزمایه‌تی، ره‌وشتی چاک و به‌رز، مامه‌له‌کردنی چاک له‌گه‌ل دراوسیدا، ولات ئاوه‌دان ده‌کاته‌وه و ته‌من دریز ده‌کات .

ج-ه‌موو گه‌ل و نه‌ته‌وه‌کان ریز و ستایشی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه ده‌که‌ن، که خاوه‌نی ره‌وشته به‌رز و جوانه‌و ده‌یکه‌نه سه‌رمه‌شوق و پی‌شه‌وای خویان .

د-ده‌بیته مایه‌یی مانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌و گه‌شه‌سه‌ندنی و له ه‌موو بواره‌کانی ژیاندا .

۲- سه‌باره‌ت به‌تاکه‌که‌س :

شوینه‌واری ره‌وشت له‌سه‌ر تاکه‌که‌سی له چه‌ند خالی‌کدا ده‌خه‌ینه روو :

ا-ه‌ست کردن به‌ دل‌نیایی و ئاسایش و حه‌سانه‌وه‌ی ده‌رونی له‌کاتیکدا ره‌وشتی چاک ده‌نوینین له‌گه‌ل خه‌لکید، بوئه‌م مه‌به‌سته هه‌ندی‌ک له ره‌وانبیزان و توپانه (الحسن الخلق من نفسه في راحة، والناس منه في سلامة. والسيء الخلق الناس منه في بلاء وهو من نفسه في عناء) .^۱

به‌واتای ره‌وشت به‌رزان له ده‌رونی خویاندا حه‌ساوه‌ن و خه‌لکی لییان بیوه‌یه . نه‌وانه‌ی ره‌وشتیان خراپه به‌لان بو خه‌لکی و ده‌رونی‌شیان له ئازار و نارچه‌تیدایه .

ب-ره‌وشت به‌رزان ئه‌مینن له خود و مال و سامان و ... هتد .

^۱ ادب الدنيا والدين ۸-۲۴۸ نقلا عن الحياء في حياة المسلم-ص ۴۷

ج- مافه‌کانی به‌ده‌ست دینیی و ئه‌رکه‌کانی به‌رامبه‌ر به‌کۆمه‌لگا جیی به‌جیی ده‌کات.

د- بلاؤبونه‌وه‌ی گیانی خوشه‌ویستی و پیکه‌وه‌ ژیان و هاوکاری له نیوان تاکه‌کانی کۆمه‌لدا.

باسی دووهم: شوینه‌واری تاییه‌تی شهرم کردن.

لییره‌دا ئاماژه به‌ گرنه‌ترین شوینه‌واره تاییه‌تیه‌کانی شهرم ده‌کین له چهند خالیکیدا:

۱- هۆکاره بۆ گه‌یشتن به‌به‌هه‌شت و رزگارپون له دۆزه‌خ: له‌به‌رئه‌وه‌ی کۆی گشتی به‌لگه‌کان ئاماژه به‌وه ده‌کهن ره‌وشت به‌رزوی هۆکاری چونه به‌هه‌شته و شهرمیش به‌شیکی گرنگی ره‌وشت به‌رزیه.

۲- به‌یه‌کیک له سیفاته‌کانی ئیمان و هۆبه‌یه‌ک له هۆبه‌کانی ئیمان داده‌نریت و به‌لگه‌شه له‌سه‌ر چاکییتی مسولمان.

۳- هۆکاریکه بۆ ژيانی دل و ده‌رون، چونکه شهرم دل و ده‌رون ئاوه‌دان ده‌کاته‌وه به‌ خاوینی به‌رده‌وام، چیژی هه‌زو ئاره‌زووه سه‌رکه‌شه‌کان له دل و ده‌رون ده‌رده‌کات. به‌رده‌وام بوونی شهرم، حه‌رام کراوه‌کانی خوا له دلدا گه‌وره ده‌کات. فه‌زیلی کورپی عه‌یاض (ره‌حه‌متی خواي لیبییت) فه‌رمویه‌تی (خمس من علامات الشقوة: القسوة فی القلب، وجمود العین، وقله‌ الحیاء، والرغبة فی الدنیا، وطول الامل)^۱

^۱ مدارج السالکین ۲/۲۱۱

به‌واتای پینج شت له نیشانه‌کانی مل هوپری و به‌دبه‌ختیییه: دل ره‌قی، چاویک فرمیسک نه‌پریژی، کهمی شهرم و حیا، حه‌زو ئاره‌زوی دونیا ویستی، حه‌ز و هیوای نه‌پراوه.

۴-هۆکاریکه بۆ هه‌موو خیروچاکیه‌ک، کۆله‌که‌یه‌که بۆ هه‌موو فه‌زیله‌تیک، ئیمامی عه‌لی (خوای لی رازی بی‌ت) له‌م باره‌یه‌وه فه‌رمویه‌تی: (والحیاء سبب الی کل جمیل) ^۱ به‌واتای شهرم و ئابرو هۆکاره بۆ هه‌موو شتیکی جوان .

ئیمامی ئه‌بو حاتم (ره‌حمه‌تی خوای لی‌بی‌ت) فه‌رمویه‌تی (ان المرء اذا اشتد حیاءه صان عرضه، ودفن مساویه، ونشر محاسنه. ومن ذهب حیاءه ذهب سروره، ومن ذهب سروره هان علی الناس ومقت، ومن مقت أذی، ومن أذی حزن، ومن حزن فقد عقله، ومن اصیب فی عقله كان اکثر قوله علیه لا له. ولا دواء لمن لا حیاء له). ^۲

به‌واتای مه‌ردوم گه‌ر شهرم و حه‌یای پته‌وی هه‌بوو ئه‌وا ناموس و ئابروی پارێزراوه، خراپه‌کانی شاراوویه، چاکه‌کانی بلاو ده‌بیته‌وه، هه‌ر کهس شهرم و ئابروی بچیت ئه‌وا خووشی و شادی له‌ده‌ست ده‌دات، وه‌هه‌ر کهس خووشی و شادی له‌ده‌ست چوو ئه‌وا که‌سیکی سوک و رسواو نه‌ویستراوه، هه‌ر کهس سوک و رسواو نه‌ویستراو بوو ئه‌وا ئازار ده‌چیژی، هه‌ر کهس ئازار بچیژی، غه‌مبار ده‌بیته‌وه که‌سیکیش غه‌مبار بیته‌وه که‌سیکی له‌ده‌ست ده‌دات وه‌ هه‌ر کهس عه‌قل و ژیری له‌ده‌ست دا زۆربه‌ی وته‌کانی له‌سه‌ری ده‌که‌وی و زیانه‌ بووی و له‌به‌رژه‌وه‌ندی دا نیه، وه‌ ئه‌وه‌ی شهرم و ئابروی نه‌بوو ده‌رمان و چاره‌سه‌ری نییه .

^۱ احیاء علوم الدین ۴-۴۰۲. نقلًا عن الحیاء فی حیاة المسلم - ص ۴۹

^۲ روضة العقلاء ۱-۵۸. نقلًا عن المصدر السابق ص ۴۲

۵- هۆکاریکه بۆ دوور کهوتنه وه له گوناھو تاوان، چونکه ازھینان له تاوان به رویومی شهرمه، له بهرئه وهی مروّف گهر شهرمی کرد له ئەجامدانی کاریک هەرگیز نایکات یان وازی لی دینیت. گهر مروّف پابه‌ند بیّت به شهرمه وه ئەوا خیری تیدایه، ههروه‌ها کهسانی بی ئابروو گهر پابه‌ند بن به خراپه وه، ئەوا خیریان تیدا نییه و خراپه یان تیدایه، چونکه شهرم کردن ریگره له نیوان مروّف و کاری خراپه‌دا، تا شهرم تیدا به هیژ بیّت، ئەجامدانی خراپه لاواز ده‌بیّت، به پیچه‌وانه وه تا شهرم کردن لاوازی بیّت، ئەجامدانی خراپه و تاوان به هیژ ده‌بیّت. ئیمامی (مه‌ناوی) ده‌لیت: (لا یكون المستحي فاسقا، ولا الفاسق مستحيا، لتنافي اجتماع العفة والفسق).^۱

واتا: کهسانی شهرمن گومرا و ده‌رچوو نابن، کهسانی گومرا و خراپه‌کار شهرمن نابن، چونکه پاکیزه‌یی و گومرایی دژن و پیکه وه کونابنه وه.

۶- هاندهریکه بۆ روکردنه خواو خواپه‌رستی و ئەجامدانی فه‌رمانه‌کانی خوای گه‌وره به ته‌واوی و دروستی و هۆکاریکیشه بۆ لیخۆشبوونی خوای گه‌وره.

۷- خاوه‌نه‌که‌ی به‌رگی و یقار ده‌پۆشیّت و کاریک ئەجام نادات پیچه‌وانه بیّت به و یقارو کهسایه‌تی، ئەزیه‌تی ئەو کهسانه نادات که شایسته‌ی ریز لینانن، هاوه‌لی ئەو کهسانه ناکات که ئابروو کهسایه‌تیان له‌که‌داره. گهر مروّف ئەمانه‌ی کرد ئەوا خۆشه‌ویسته لای خه‌لک و نزیکه لییانه وه و چاوساغ و پییشه‌وايانه و به‌رده‌وام به چاکه یاد ده‌کریت، ئەمه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ژیری و یقاری خاوه‌نه‌که‌ی، وه‌ک و تراوه (لا ترض قول

^۱ بروانه الحياء في حياة المسلم لاپه‌ره ۵۰

أمریء حتی ترضی فعله ولا فعله حتی ترضی عقله ولا عقله حتی ترضی حیاءه).^۱

واتا: بهوتە‌ی که‌سیک رازی مەبه تا له کرده‌وه‌کانی رازی دەبیت، له کرده‌وه‌کانی رازی مەبه تا له عەقل و ژیری که‌سه‌که رازی دەبیت، له ژیری رازی مەبه تا له شهرم و ئابروی که‌سه‌که رازی دەبیت.

۸- هۆکاریکه بو پایە‌ندبوون به ره‌وشت و ئاکاری پیغه‌مبەرانه‌وه، له به‌رئه‌وه‌ی شهرم سیفه‌تیکه له سیفاتی پیغه‌مبهران و هاوه‌لان و پیشینی نه‌ته‌وه‌ی ئومه‌تی ئیسلام، پیغه‌مبەری خوا (ﷺ) له‌م روه‌وه‌ی فەرمویه‌تی: (خمس من سنن المرسلین: الحیاء والحلم والحجامة والسواک والتعطر).^۲

له ریوایه‌تیکێ تردا فەرمویه‌تی (أربع من سنن المرسلین: التعطر والحیاء و النکاح و السواک).^۳

واتا: پینچ شت له سونه‌تی پیغه‌مبەراندایه: شهرم و نه‌رمونیانی و که‌له‌شاخ و سیواک و بوون خووشی. له‌ریوایه‌تیکێ تردا هاتوو به‌وون خووشی و شهرم و ژن هینان و سیواک.

۹- هۆکاریکه بو خووشه‌ویستی خوای گه‌وره و پیغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمویه‌تی (ان الله عزوجل حییی ستیر، یحب الحیاء والستر).^۴

به‌واتای خوای گه‌وره به‌شهرم و حه‌یا و داپۆشه‌ره، شهرم و حه‌یا و پارێزراوی و داپۆشینی خووش ده‌وێت .

^۱ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لاپه‌ره ۵۱

^۲ رواه الطبرانی له سه‌رچاوه‌ی پیشوو وه‌رگه‌راوه لاپه‌ره ۵۱

^۳ رواه الترمذی کتاب النکاح، باب ما جاء فی فضل التزویج والحث علیه ص ۳۲۸

^۴ رواه ابوداود کتاب الحمام باب النهی عن التعری ص ۷۵۳

ئیمامی ابن القیم (رەحمەتی خوای لیبیت) دەلیت: (خوای گەورە کەسانی خاوەن شەرم و ئابروی خۆشدهوی).^۱

۱۰- هۆکاریکە بۆ گێرابوونی نزاو پارانەوه لای خوای گەورە، وەك له ئەسەردا هاتوووە خوای گەورە فەرمویەتی (ما انصفني عبدي.. يدعوني فاستحي ان اردہ و يعصيني ولا يستحي مني).^۱

بەواتای بەندەکانم لەگەڵما دادپەرۆر نین، لیم دەپارێنەوه شەرم دەکەم وەلامیان نەدەمەوه، لیم یاخی دەبن و شەرم لی ناکەن).

ئیمامی ابن القیم فەرمویەتی: (شەرم کردنی پەرۆردگار لە بەندەکانی جۆریکی تایبەتە لە شەرم، هزرۆ بیری ئیمە دەرکی پی ناکات، چونکە شەرمی خوای گەورە شەرمی گەورەیی و چاکە و بەخششە بۆ بەندەکانی، خوای گەورە خوایەکی بە شەرم و بەپێزە شەرم دەکات لە بەندەکانی گەر دەستی نزیان بەرز کردەوه بە دەستی خالی بیانگەرینیتەوه).

لەکو تاییدا لە پەرۆردگاری مەزن و کاربەجی خوازیارم و دەپارێمەوه نیعمەتی شەرم و حەيامان پی ببەخشیت و لەگەڵ کۆمەلی خۆپاریزاندا کۆمان بکاتەوه.

وصلی الله علی نبینا محمد وعلی اله وصحبہ وسلم

^۱ مدارج السالکین ۲ - ۲۱۱

سەرچاوه‌کان

- ١- ته‌فسیری ئاسان، م. برهان محمد امین
- ٢- صحیح البخاری ومعه من هدی الساری شرح صحیح البخاری للامام ابن حجر العسقلانی، تحقیق خلیل مامون شیخا، دار المعرفة، بیروت لبنان الطبعة الثانية ١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م
- ٣- صحیح مسلم، للامام الحافظ مسلم بن الحاج النیسابوری ، حقق اصوله و خرج احادیثه علی الكتب الستة ورقمه الشيخ خلیل مامون شیخا، دار المعرفة بیروت _ لبنان الطبعة الثانية ١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م
- ٤- سنن ابی داود، للامام الحافظ المصنف المتقن ابی داود سلیمان ابن الأشعث السجستانی الأذدی - تحقیق : جمال احمد حسن و محمد بربر، المكتبة العصرية _ صیدا - بیروت ١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٩ م
- ٥- سنن ابن ماجة، للامام الحافظ ابی عبدالله محمد بن یزید القزوینی - المكتبة العصرية، صیدا - بیروت ١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م .
- ٦- سنن النسائی، المسمى بالمجتبی، طبعة مخرجة الاحادیث علی باقی الكتب الستة ومسند الامام احمد و مرقمة الكتب والابواب علی المعجم المفهرس وتحفة الاشراف مع فهرس اطراف الاحادیث علی ترتیب الحروف . وبهامشه حاشیة الامام السندي المتوفی ١٠٣٨ هـ، تخريج وترقیم و ضبط، صدقي جمیل العطار، دارالفکر للطباعة و النشر والتوزیع - بیروت - لبنان الطبعة الاولى ١٤٢٥ - ١٤٢٦ هـ - ٢٠٠٥ م
- ٧- سنن الترمذی وهو الجامع المختصر من السنن عن رسول الله (ﷺ)، ومعرفة الصحیح والمعلول وما علیه العمل طبعة مخرجة الاحادیث علی باقی الكتب الستة ومسند الامام احمد و مرقمة الكتب والابواب علی المعجم المفهرس وتحفة الاشراف مع فهرس اطراف الاحادیث علی ترتیب الحروف واثبات الاحادیث المستدرکة، تخريج وترقیم و ضبط، صدقي جمیل العطار، دارالفکر للطباعة و النشر والتوزیع - بیروت - لبنان الطبعة الاولى ١٤٢٥ - ١٤٢٦ هـ - ٢٠٠٥ م
- ٨- پوخته‌ی سه‌حیحی موسلیم.

- ۹- الحياء في حياة المسلم / عبدالرحمن بن فؤاد الجار الله، كتاب منشور في الانترنت ..
- ۱۰- موسوعة من اخلاق الرسول اعداد / محمود المصري ابو عمار دار التقوى الطبعة الاولى ۲۰۰۷.
- ۱۱- موسوعة نضرة النعيم في مكارم اخلاق الرسول الكريم ((ﷺ)). اعداد مجموعة من المختصين باشراف صالح بن عبدالله بن حميد امام وخطيب الحرم المكي و عبدالرحمن بن حمد بن عبدالرحمن ملوح مؤسس دار الوسيلة للنشر و التوزيع/ دار الوسيلة للنشر و التوزيع الطبعة الثانية ۲۰۰۰ م.
- ۱۲- اخلاق المؤمن، عمرو خالد/ دار المعرفة - بيروت - لبنان الطبعة الرابعة ۲۰۰۴.
- ۱۳- رياض الصالحين للامام ابي زكريا يحيى بن شرف النووي الدمشقي تحقيق سيد عمران - محمد محمود عبدالعزيز - علي محمد علي _ جمال محمود ثابت / دار الحديث، القاهرة الطبعة الاولى ۲۰۰۳.
- ۱۴- تنبيه الغافلين تاليف الامام الفقيه ابي الليث نصر بن محمد الحنفي السمر قندي علق عليه و خرج احاديثه عبدالرحمن الهاشمي بدون التاريخ.
- ۱۵- مدارج السالكين في شرح منازل السائرين، تاليف الامام ابن قيم الجوزية تحقيق الداني بن منير ال زهوي، المكتبة العصرية - صيدا - بيروت ۲۰۰۸-۱۴۲۹

ناوەڕۆك

- ٣..... پێشەکی:
- ٦..... بەشی یەكەم: پایه‌ی شەرم لە شەریعتی ئیسلامدا
- ١٥..... بەشی دووهم: بەشەکانی شەرم کردن
- ١٥..... باسی یەكەم: دابەشکردنی لە میانە‌ی بنچینه‌ی حەیاو:
- ١٦..... باسی دووهم: بەشەکانی شەرمکردن
- ١٦..... یەكەم / شەرم کردن لە خوای گەرە:
- ٢٠..... دووهم / شەرم کردن لە فریشتەکان
- ٢١..... سی‌یەم: شەرم کردن لە خەلکی:
- ٢٤..... چوارەم: شەرم لە خۆکردن:
- ٢٧..... بەشی سییەم: جۆرەکانی شەرم
- ٣٢..... بەشی چوارەم: چەند وینەیهك لە شەرم
- ٣٦..... بەشی پینجەم: دیاردەکانی شەرم
- ٣٦..... باسی یەكەم: لەدیاردەکانی شەرم کردن:
- ٤١..... باسی دووهم: ئەو دیاردانەو‌ە‌ی پێچەوانە‌ی شەرم و ئابروون:
- ٤٤..... بەشی شەشەم: میکانیزمی بە دەست هینانی شەرم و خۆپازاندنەو‌ە‌ پێی
- ٥٤..... بەشی حەوتەم: شوینەواری رەوشت و شەرم لە سەر تاك و كۆمەل
- ٥٥..... باسی یەكەم: شوینەواری رەوشت لەسەر كۆمەلگا و نەتەو‌ە‌ تاكەكەسی
- ٥٧..... باسی دووهم: شوینەواری تاییبەتی شەرم کردن
- ٦٢..... سەرچاوە‌كان
- ٦٤..... ناوەڕۆك